

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA**

MARTYNAS TUOMENAS

TEISĖ IR IKITEISMINIS PROCESAS

**TEISĖJŲ NEPRIKL AUSOMUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS
ES VALSTYBIŲ PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė: Dr. Anželika Banevičienė

Darbo autorius: Martynas Tuomenas

Kaunas, 2024

TURINYS

1. ĮVADAS
2. TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO SAMPRATA
 - 2.1. Teisėjų nepriklausomumo principo raida ir istoriniai pagrindai
 - 2.2. Teisėjų nepriklausomumo principo samprata
3. TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE NARĖSE
 - 3.1. Teisėjų nepriklausomumo užtikrinimas tarptautinėje teisėje
 - 3.2. Teisėjų nepriklausomumo užtikrinimas nacionaliniuose teisės aktuose
4. PRAKTINIAI TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO IŠŠŪKIAI
 - 4.1. Lenkijos Respublikos 2017 metų teisėjų reforma
 - 4.2. Europos teismų praktika
5. IŠVADOS
6. PASIŪLYMAI
7. LITERATŪROS SĄRAŠAS
8. SANTRAUKA
9. SUMMARY

„Esminis teisinės valstybės elementas kiekvienoje šalyje yra nepriklausoma teisminė valdžia – teisėjai, kurie nėra kitų valdžios šakų įtakoje ir kurie todėl yra pajėgūs nešališkai taikyti įstatymus“¹.

Ruth Bader Ginsburg

1. ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Šių laikų liberaliosiose demokratinėse visuomenėse valstybėse siekiama įtvirtinti teisinės valstybės principus kaip pamatinį savo valdymo ir teisinės sistemos pagrindą. Šis tikslas įtvirtintas Lietuvos valstybės svarbiausiame teisiniame dokumente, kuris grindžia pamatus visai valstybės teisei sistemai – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Jos preambulėje nustatyta, kad Lietuvių tauta skelbia Konstituciją siekdama teisinės valstybės². Teisinės valstybės svarba taip pat įtvirtinta dokumento iš esmės įkūrusio Europos Sąjungą – Europos Sąjungos Sutarties 2 straipsnyje, kuriame numatyta, kad „Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises“³. Atsižvelgiant į tai, kad teisinės valstybės siektinumas įtvirtintas tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, tiek Europos sąjungos įsteigimo sutartyje akivaizdu, kad realus teisinės valstybės principo įgyvendinimas yra kritiškai svarbus siekiant užtikrinti liberaliosios demokratinės visuomenės raidą ir gerbuvį.

2019 m. balandžio 3 d. Europos Komisijos komunikate Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai ir Tarybai apie tolesnį teisinės valstybės stiprinimą sąjungoje apibrėžiama, kad teisinė valstybė apima, be kita ko, šiuos principus: nepriklausomų ir nešališkų teismų vykdomą veiksmingą teisminę apsaugą, įskaitant veiksmingą teisminę pagrindinių teisių užtikrinimo kontrolę ir valdžių padalijimo principą. Tame pačiame Europos Komisijos komunikate nurodoma, kad „Valstybių narių politinėje kultūroje turėtų būti įtvirtinti tokie pagrindiniai principai, kaip teismų nepriklausomumas ir valdžių padalijimas“⁴. Šis dokumentas išaiškindamas kokie teisiniai principai yra teisinės valstybės sudedamosios dalys įsakmiai išreiškia pagrindinėms Europos Sąjungos politinėms institucijoms, kad teisiniai principai, kaip valstybės padalinimas ir teismų

¹ Ruth Bader Ginsburg, „Judicial Independence: The Situation of the U.S. Federal Judiciary“, *Nebraska Law Review* 85, no. 1 (2006): 2, <https://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol85/iss1/2>.

² „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7FA0D88C5C99>.

³ „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos“. EUR-Lex. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=OJ:C:2012:326:TOC>.

⁴ „Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai ir Tarybai – Tolesnis teisinės valstybės stiprinimas Sąjungoje“. EUR-Lex. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=COM:2019:163:FIN>.

nepriklausomumas yra itin svarbūs ir reikalauja realių valstybių narių pastangų, kad jie būtų tinkamai įgyvendinti.

Minėtų principų egzistavimas Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisinėje sistemoje aiškiai įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje, nurodant, kad Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas, 109 straipsnyje, nurodant, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir 114 straipsnyje, nurodant, kad kiti valstybės ar visuomenės organai bei pareigūnai neturi teisės duoti nurodymų teisėjams ar kištis į jų veiklą teisingumo vykdymo srityje⁵. Šie principai taip pat įtvirtinti Europos Sąjungos teisinėje sistemoje. Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnyje nurodoma, kad „kiekvienas turi teisę į teisingą ir viešą bylos nagrinėjimą per pagrįstą laiką nepriklausomame ir nešališkame teisme, įsteigta įstatymo nustatyta tvarka“⁶, Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje nurodoma, kad „kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, buvo pažeistos, turi teisę į veiksmingą teisinę gynybą nepriklausomame ir nešališkame teisme“⁷.

Atsižvelgiant į nurodytą nacionalinį ir tarptautinį Europos Sąjungos teisinį reglamentavimą galima spręsti, kad teisingumo vykdymas yra neatsiejamas nuo teismų ir teisėjų nepriklausomumo, be nepriklausomų teismų neįmanoma užtikrinti teisingumo ar kitų teisinės valstybės principų laikymosi, ir kad teisėjų ir teismų nepriklausomumas yra imperatyvi Lietuvos Respublikos ir visų Europos Sąjungos valstybių narių pareiga. Svarbu atkreipti dėmesį, kad šių principų įgyvendinimas nėra tik formalus įsipareigojimas, kuris prasideda ir baigiasi normų egzistavimu valstybių įstatiminėje bazėje, o turi būti realiai, vykdomas nuolatos analizuojant esamą teismų nepriklausomumo situaciją ir jai vyraujančius iššūkius. Realią būtinybę nagrinėti teisėjų ir teismų principo įgyvendinimą sąlygoja tai, kad net išsivysčiusiose moderniose Europinėse valstybėse pasitaiko šio principo pažeidimų, Europos Parlamentas 2021 m. spalio 21 d. priėmė rezoliuciją, kurioje pabrėžė teisinės valstybės krizės egzistavimą Lenkijoje, dėl priimtų teismų reformų⁸. Išvardintos aplinkybės neabejotinai įrodo, kad nagrinėjama tema jokiais būdais negali būti laikoma neaktualia ir privalo būti nagrinėjama siekiant veiksmingo ir tinkamo teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo.

⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, op. cit.

⁶ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. Europos Taryba. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_LIT.pdf.

⁷ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, *EUR-Lex*, 2012 m. spalio 26 d., C 326, p. 391–407, žiūrėta 2025 m. gegužės 7 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

⁸ „2021 m. spalio 21 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl teisinės valstybės krizės Lenkijoje ir Europos Sąjungos teisės viršenybės (2021/2935(RSP))“. *EUR-Lex*. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0431_LT.html.

Tyrimo naujumas. Atsižvelgiant į tai, kad teismų nepriklausomumo principas yra itin svarbus, platus ir kompleksinis konceptas, kuris buvo nagrinėtas daugelio Lietuvos Respublikos teisės mokslininkų, teisėjų ir kitų teisės profesionalų: Virgilijaus Valančiaus⁹, Linos Griškevič¹¹, Tomos Birmontienės¹², Danutės Jočienės¹⁴, Rasos Ragulskytės-Markovienės¹⁵, Mirandos Borusevičiūtės¹⁶, Ryszardo Balickio su Agne Juškevičiūte-Vilienne¹⁷, Monikos Morkūnaitės su Irmantu Jarukaičiu¹⁸, Viktorijos Staugaitytės¹⁹ ir daugelio kitų. Įvertinus magistro darbo temoje vyraujantį tarptautinį elementą taip pat svarbu pažymėti, kad apie teisėjų nepriklausomumą Europos Sąjungos kontekste nagrinėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo pirmininkas Robert Spano²⁰, Venecijos Komisijos narys Rafael Bustos Gisbert²¹, R. Daniel Kelemen²², Michal Ovádek²³, Marina Matić Bošković²⁴ ir daugelis kitų. Minėti Lietuvos autoriai, išskyrus Moniką Morkūnaitę su Irmantu Jarukaičiu, rašė apie teisėjų nepriklausomumo principą nacionaliniame kontekste, aiškindami šio principo veikimą Lietuvos Respublikoje, analizuojant Lietuvos

⁹ Virgilijus Valančius, „Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija“, *Jurisprudencija* 16, nr. 8 (2000): 8–15.

¹⁰ Virgilijus Valančius, „Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos“, *Jurisprudencija* 17, nr. 9 (2000): 54–66.

¹¹ Lina Griškevič, „Creation of the Authentical Judicial System in Lithuania“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2013).

¹² Toma Birmontienė, „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai“, Kelyje su Konstitucija (2022). <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.2>.

¹³ Toma Birmontienė, „Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai“, Pamatai: Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pagrindai (Vilnius: 2013), 254.

¹⁴ Danutė Jočienė, „Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas: tarp konstitucinio imperatyvo ir gyvenimo realybės“, *Vilniaus universiteto atvirosios serijos* (2024): 101–153, <https://doi.org/10.15388/KJL.2023.6>.

¹⁵ Rasa Ragulskytė-Markovienė, „Teisėjo nepriklausomumo garantijos ir jų užtikrinimas Lietuvoje“, in *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021), 185–233.

¹⁶ Miranda Borusevičiūtė, „Kaip Konstitucijos sergėtojai susilpnino aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjų nepriklausomumo apsaugą“, *Konstitucinės studijos* 3 (2022): 33.

¹⁷ Ryszard Balicki ir Agnė Juškevičiūtė-Vilienne, „Teisingumo vykdymo iššūkiai Lenkijos Respublikoje: teismo nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemos“, *Teisė* 121 (2021): 7–20. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/24379>.

¹⁸ Irmantas Jarukaitis ir Monika Morkūnaitė, „Teismų nepriklausomumo principas Europos Sąjungos teisės raidos kontekste“, *Teisė* 118 (2021): 47–72, <https://doi.org/10.15388/Teise.2021.118.4>.

¹⁹ Viktorija Staugaitytė, „Atskaroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas“, *Jurisprudencija* 9, nr. 111 (2008): 125–131.

²⁰ Robert Spano, „The Rule of Law under Pressure – Reflections on the Independence and Impartiality of the Judiciary“, pranešimas konferencijoje *Eighth Annual Regional Rule of Law Forum for South East Europe*, Dubrovnikas, 2021 m. rugsėjo 3 d.

²¹ Rafael Bustos Gisbert, „Judicial Independence in European Constitutional Law“, *European Constitutional Law Review* 18 (2022): 591–620, <https://doi.org/10.1017/S1574019622000347>.

²² R. Daniel Kelemen, „The Political Foundations of Judicial Independence in the European Union“, pranešimas metinėje konferencijoje *American Political Science Association*, Sietlas, 2011 m. rugsėjo 1–4 d., <https://ssrn.com/abstract=1914516>.

²³ Michal Ovádek, „The Making of Landmark Rulings in the European Union: The Case of National Judicial Independence“, *Journal of European Public Policy* (2022). Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2066156>.

²⁴ Matić Bošković, Marina. „Role of Court of Justice of the European Union in Establishment of EU Standards on Independence of Judiciary.“ Recenzuotas straipsnis. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <http://institute.csr.iki.ac.rs/93/1/ROLE%20OF%20COURT%20OF%20JUSTICE%20OF%20THE%20EUROPEAN%20UNION%20IN%20ESTABLISHMENT%20OF%20EU%20STANDARDS%20ON%20INDEPENDENCE%20OF%20JUDICIARY.pdf>

Respublikos Konstitucinio teismo praktiką. Šiame magistro darbe bus plačiai analizuojamas bendras teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas Europos Sąjungoje, o ne tik Lietuvos Respublikoje. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad daugelis mokslo darbų yra sąlyginai seni, o atsižvelgiant į nuolatos evoliucionuojančią mokslinę doktriną ir Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudenciją, būtina teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo tema analizuoti naujai, vadovaujantis aktualiausiais šaltiniais. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta galima daryti išvadą, kad šis darbas yra naujas, aktualus ir reikšmingas ne tik nacionalinės, bet ir tarptautinės teisės kontekste, nes siekia užpildyti esamą mokslinės analizės spragą, pateikiant sistemingą, šiuolaikinę teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo analizę Europos Sąjungoje.

Tyrimo problema. Ar Europos Sąjungos teisinis reguliavimas ir teismų praktika leidžia vieningai įgyvendinti teisėjų nepriklausomumo principą Europos Sąjungos valstybėse narėse, ar būtina nustatyti aiškesnį teisinį reguliavimą?

Tyrimo objektas. Teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Tyrimo tikslas. Nustatyti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo ypatumus Europos Sąjungos valstybėse narėse ir atskleisti su tuo susijusius pagrindinius iššūkius.

Tyrimo uždaviniai.

1. Atskleisti teisėjų nepriklausomumo principo susiformavimo prielaidas, teisinę prigimtį, sampratą, išskiriant pagrindinius šio principo sudedamuosius elementus ir tikslą.
2. Nustatyti teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo teisinius pagrindus Europos Sąjungos valstybėse narėse.
3. Nustatyti pagrindines teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemas ir kylančius iššūkius Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Tyrimo ginamieji teiginiai.

- Teisėjų nepriklausomumo principas yra įtvirtintas tarptautinėse sutartyse, Europos Sąjungos teisėje ir Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau jo įgyvendinimas gali būti sistemiškai pažeidžiamas kai teisėjų paskyrimo ir atleidimo procedūros priklauso nuo politinės valdžios įtakos.

- Konstitucinių teismų, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija transformavo teisėjų nepriklausomumo principą iš abstrakčios konstitucinės vertybės į konkretų teisės standartą, grindžiamą objektyviais kriterijais.

Darbe taikytas metodologinis pagrindas.

1. Sisteminės analizės metodas. Šiuo metodu siekta išskaidyti teisėjų nepriklausomumo principą į jo praktinio įgyvendinimo sudėtinius elementus. Metodas taip pat taikytas analizuojant teisės šaltinius, siekiant nustatyti vientisą šio principo įgyvendinimo sistemą.

2. Turinio (teksto) analizės metodas. Šis metodas taikytas analizuojant mokslinę literatūrą, teisės aktus ir teismų jurisprudenciją. Juos nagrinėjant siekta išskleisti tiek teorinius teisėjų nepriklausomumo aspektus, tiek jų įtvirtinimą ir taikymą nacionalinėje bei tarptautinėje teisėje.

3. Istorinis metodas. Šis metodas naudotas siekiant rekonstruoti teisėjų nepriklausomumo principo raidą, atskleisti jo vertybinius pagrindus, istorinį tikslą bei grėsmes, kilusias šio principo egzistencijai įvairiais laikotarpiais.

4. Lyginamasis metodas. Lyginamasis metodas taikytas analizuojant Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, siekiant įvertinti juose formuluojamus teisėjų nepriklausomumo standartus ir nustatyti jų taikymo skirtumus.

Tyrimo struktūra. Darbas susideda iš trijų pagrindinių skyrių, atspindinčių tiek teorinį, tiek praktinį teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo aspektą. Pirmajame skyriuje analizuojama teisėjų nepriklausomumo principo samprata, jo istorinė raida ir teoriniai pagrindai. Antrajame skyriuje nagrinėjamas teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas Europos Sąjungos valstybėse narėse, ypatingą dėmesį skiriant nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų analizei. Trečiasis skyrius skirtas praktinių iššūkių analizei – jame, remiantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, identifikuojami konkretūs teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimų atvejai, jų priežastys ir teisinės pasekmės. Galiausiai darbas apibendrinamas pateikiant tyrimo išvadas bei siūlymus, nukreiptus į teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo sisteminį tobulinimą.

2. TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO SAMPRATA

Šių laikų visuomenėje teisinių ginčų nagrinėjimas nepriklausomo ir nešališko arbitro yra traktuojamas kaip savaime suprantama žmogaus teisė, kuri įtvirtinta atskirų valstybių svarbiausiuose teisės aktuose ir Europos Žmogaus Teisių Konvencijos 6 straipsnyje²⁵. Lietuvoje ir Europoje organizuojamos konferencijos ir priimami teisės aktai siekiant sustiprinti teisėjų nepriklausomumą. Moderniame pasaulyje šio principo svarba yra iš esmės nekvestionuojama. Atliekant informacijos paiešką viešojoje erdvėje teisėjų nepriklausomumo tema, nebuvo rasta šaltinių, kuriuose būtų išsakoma kritinė pozicija šio principo atžvilgiu ar būtų teigiama, jog teisėjų nepriklausomumą reikėtų riboti, mažinti ar panaikinti. Tai leidžia daryti prielaidą, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra plačiai pripažįstamas kaip esminė teisinės valstybės ir demokratinės santvarkos sąlyga tiek akademinėje bendruomenėje, tiek viešojoje diskusijoje, teisėjų nepriklausomumas šiais laikais yra vienareikšmiškai tapatinamas su siekiamybe, teisingu ir efektyviu valstybės valdymu.

Siekiant pilnavertiškai ištyrinėti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą Lietuvoje ir kitose Europos Sąjungos šalyse tikslinga pradėti detalai išanalizuojant teisėjų nepriklausomumo sampratą, tai yra atidžiai išnagrinėti šio teisei valstybei būtino principo turinį, atsakant į klausimą – kas yra teisėjų nepriklausomumo principas?

2.1. Teisėjų nepriklausomumo principo raida ir istoriniai pagrindai

Teisėjų nepriklausomumo principas, kaip ir daugelis dabar egzistuojančių teisės sistemos sudedamųjų dalių formavosi per ilgą laikotarpį žmonijos istorijoje. Šiame mokslo darbe siekiant pilnavertiškai išanalizuoti teisėjų nepriklausomumo principą svarbu atmesti prielaidą, kad teisėjų nepriklausomumas ir jo svarba yra savaime suprantamai reiškiniai, anaiptol tikslinga nuodugniai išanalizuoti šio principo raidą, išskiriant kertinius momentus teisėjų nepriklausomumo principo formavimuisi istorijoje. Tokiu būdu nustatytas nagrinėjamo reiškinio istorines šaknis bus galima pilnavertiškai spręsti apie jo sampratą, turinį ir tikslą.

Teisėjų nepriklausomumo principo raidos analizė istoriniu atžvilgiu pradedama nuo senovės Graikijos, o tiksliau, nuo senovės Atėnų, kur pradėjo formuotis pirmasis teisinis, filosofinis mąstymas žmonijos istorijoje. „Senovės Graikijos visuomenės analizė atskleidžia daugybę ilgalaikių indėlių, kurie suformavo Vakarų civilizacijos pamatus“²⁶. Ši analizė yra itin

²⁵ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. Europos Taryba. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

²⁶ Dane Carter, „The Influence of Ancient Greece: A Historical and Cultural Analysis“, *International Journal of Science and Society* 5, no. 3 (2023): 257–264, <https://ijsoc.goacademica.com/index.php/ijsoc/article/view/743/685>.

svarbi, nes Atėnų valdymo praktikoje taikyti demokratiniai principai tapo piliečių įsitraukimo ir teisės viršenybės pagrindu, kurio atgarsiai iki šiol juntami šiuolaikinėse politinėse sistemose²⁷.

Graikų teisės sistemos formavimosi pradžioje, tamsiaisiais amžiais, kai dar nebuvo rašytinės teisės, viešąją tvarką palaikė tik galingų genčių autoritetas. Genties vadas – *basileus*, turėjo visišką autoritetą gentainių atžvilgiu. Ilgainiui šią poziciją pakeitė kas metus renkama *archontų taryba*. Šiuo laikotarpiu teisminės funkcijos buvo susijusios su gimininiais santykiais ir elito sprendimais, kurie dažnai buvo grindžiami jėga²⁸.

Kertinis teisėjų nepriklausomumo principo formavimosi momentas buvo, kuomet Solonas, įsteigė liaudies teismą (*dikasterion*), į kurį galėjo kreiptis Atėnų piliečiai skųsdami elitinių magistratų sprendimus. Liaudies teismo principas buvo išplėstas įkūrus *Heliaia*, arba geliastų teismo instituciją, kurią sudarė kiekvienais metais atsitiktinai, burtų keliu, renkami 6 tūkstančiai vyrų, vyresnių nei 30 metų. Geliastų teismą sudarė 10 teisminių kolegijų (*dikasterijų*), o kiekvieną *dikasteriją* sudarė 500 teisėjų. Visos nagrinėtinos bylos buvo paskirstomos šioms teismo kolegijoms. Geliastų teismą sudarantys teisėjai buvo apmokami, taigi įprastam Atėnų piliečiui, kuris vykdė teisėjo pareigas buvo teikiamos pastovios pajamos. Geliastų teisme sprendimai buvo priimami slapto balsavimu, kuris vyko metant akmenukus į balsadėžes. Teismo sprendimai ne visada buvo griežtai paremti rašytine teise – teismas galėjo vadovautis šalies papročiais ir, iš esmės, pats formavo teisės normų taikymo praktiką²⁹.

Iš aukščiau išdėstytos senovės Graikijoje teismų sistemos analizės matyti, kad pradžioje viešpatavusi santvarka veikė išimtinai galingųjų teisės principu – galingiausias, centralizuotą jėgą visuomenėje turintis genties vadas vienašališkai sprendė, kas yra teisinga, kokie interesai turi būti saugomi ir kaip sprendžiami teisiniai ginčai. Senovės Atėnuose besivystant demokratijai, filosofijai ir kitiems mokslams, augant piliečių išsilavinimui, socialiai sąmonei ir pilietiškumui kilo poreikis įtvirtinti socialiai teisingą ginčų sprendimo procedūrą. Solono įsteigta liaudies teismo institucija pakeitė prieš ją egzistavusią primityvią santvarką suteikiant patiems piliečiams galią spręsti visuomenėje kylančius ginčus. Atsižvelgiant į aukščiau aprašytą Atėnų liaudies teismų sprendimų priėmimo procesą, galima daryti išvadą, kad jis buvo primityvus, tačiau pasižymėjo aukštu teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo lygiu, liaudies teismo teisėjai turėjo prerogatyvą dėl bylos baigties balsuoti vadovaujantis išimtinai savo vidiniu teisingumo supratimu siekiant bendros visuomenės gerovės, balsavimas buvo slaptas, taigi individai negalėjo būti nubaudžiami ar apdovanoti dėl savo pareikšto balso, bylos baigtį sprendžiančių teisėjų buvo labai

²⁷ Ibid.

²⁸ Dmitriy Yu. Tumanov, Rinat R. Sakhapov, Damir I. Faizrahmanov, ir Robert R. Safin, „Prisieusiųjų teismo ištakos Senovės Graikijoje ir Anglijoje“, *International Journal of Environmental & Science Education* 11, no. 11 (2016): 4154–4163.

²⁹ Ibid.

daug, taigi net jeigu maža dalis jų būtų vienaip ar kitaip suinteresuoti konkrečios bylos baigtimi, tikėtina, kad tai nepakeistų teisėto sprendimo rezultato, nes galutinis sprendimas yra priimamas vadovaujantis balsų dauguma. Sutiktina su senovės Graikijos teismus analizavusių autorių išvada, kad „Atėnų demokratija, pasižymėjusi piliečių susirinkimais ir teismų sistema, suformavo piliečių dalyvavimo ir tiesioginio valdymo precedentą. Politinės lygybės ir kolektyvinio sprendimų priėmimo principai, kilę iš senovės Graikijos, iki šiol atspindi šiuolaikinėse demokratinėse visuomenėse, formuodami atstovavimo, atskaitomybės ir teisės viršenybės sampratas“³⁰.

Kitas teisėjų nepriklausomumo principo raidos analizės etapas yra teismų sistemos tyrimas senovės Romoje ir šio principo veikimo ypatumų nustatymas joje. Visuotinai priimtina, kad senovės romėnai ir jų pasiekimai padarė ypač didelę įtaką vakarų civilizacijai. Senovės Romos įtaka moderniam pasauliui ko gero ryškiausia teisės srityje. Romėnų teisė unikali, visų pirma, tuo, kad ji pergyveno ją sukūrusią valstybę, darė įtaką teisėkūrai ne tik viduramžių Europos valstybėse, bet ženkliai paveikė ir šiuolaikinių teisės sistemų formavimąsi. Tai, be abejo, vienas antikinės kultūros elementų, intensyviai veikusių moderniosios Europos tapsmą³¹. Mūsų šiuolaikinė teisė ir teisinis mąstymas buvo suformuoti romėnų teisės³².

Ankstyvajame senovės Romos egzistavimo etape teisė buvo religijos dalis. Teisinės procedūros ir teisės žinios buvo apribotos *pontifikų* (aukštųjų kunigų) kolegijai³³. Laikui bėgant vis daugiau žymių Romos piliečių ėmėsi teikti teisinę konsultaciją, nebūdami *pontifikų* kolegijos nariais³⁴, todėl aukštųjų kunigų įtaka krito, o jų galia spręsti teisinius ginčus palaipsniui buvo perleista *juristams* – teisės mokslo profesionalams³⁵. Teisiniai klausimai nebuvo sprendžiami oficialios valstybinės institucijos, o vietoje to privačių asmenų, taigi skirtingi autoritetingi juristai galėjo teisę aiškinti skirtingai, senovės Romoje susidarė didelio masto teisės interpretacijos pliuralizmas, ši teisinė doktrina vadinama *Ius controversum*³⁶.

Ius controversum teisinėje santvarkoje senovės Romoje iš esmės buvo pašalinamas oficialaus, valstybės sankcionuoto arbitro vaidmenį atliekančio subjekto autoritetas. Tuo metu teisinių ginčų sprendimo funkcija buvo iš dalies perleidžiama išsilavinusiems teisėje privatiems asmenims – *juristams*, kurie nors nebuvo įgalioti valstybės, tačiau *de facto* atliko teisėjo (teismo)

³⁰ Ibid.

³¹ Marius Jonaitis, Romėnų privatinė teisė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014). Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/303fdb40-37f1-49f6-9092-e1abe1805122/content>.

³² Reinhard Zimmermann, „Roman Law and European Culture“, *New Zealand Law Review* 2 (2007): 11, <https://www.pfsa.unsa.ba/wp-content/uploads/2020/05/1Roman-Law-and-European-Culture.pdf>.

³³ Sami Mehmeti, *Jurists and Political Authority in Ancient Rome*, *Acta Universitatis Danubius. Juridica* 16, Nr. 3 (2020): 54–70, cituota iš Gordley, James. *The Jurists: A Critical History*. Oxford: Oxford University Press, 2013, 6.

³⁴ Sami Mehmeti, *Jurists and Political Authority in Ancient Rome*, *Acta Universitatis Danubius. Juridica* 16, Nr. 3 (2020): 54–70.

³⁵ Sami Mehmeti, *Jurists and Political Authority in Ancient Rome*, *Acta Universitatis Danubius. Juridica* 16, Nr. 3 (2020): 54–70, cituota iš Lorenzo C. Colognesi, *Law and Power in the Making of the Roman Commonwealth* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 140.

³⁶ Ibid.

funkciją visuomenėje remiantis turima visuomenės pagarba ir autoritetu. Juristų veikla iki imperatoriaus Augustuso reformų nebuvo reguliuojama valstybės, jie veikė savarankiškai, dažnai teikdami rekomendacijas ir sprenddami ginčus už dyką, tai traktuodami kaip pilietinę pareigą ar socialinį prestižą stiprinančią veiklą. Juristų sprendimai nebuvo vykdytini priverstinai, tačiau turėjo reikšmingą autoritetą³⁷.

Senovės Romoje asmenys siekiantys išspręsti teisinį ginčą turėjo teisę patys bendru sutarimu pasirinkti pageidaujamą juristą, kuris savo nuožiūra išspręsdavo ginčą. Ši teisinių ginčų sprendimo tvarka išreiškia savarankiškai susiformuojantį visuomenės poreikį siekti, kad kilęs ginčas būtų išspręstas nepriklausomo, kompetentingo arbitro, o ne galimai šališko *pontifiko*. Abi ginčo šalys rinkdavosi tinkamą juristą bendru sutarimu, todėl viena šalis negalėjo prievarta nustatyti, kad nesutarimą spręs kitai šaliai nepalankus, šališkas ar net priklausomas arbitras. Abiem šalims jaučiant užtikrintumą dėl privataus asmens patikimumo, kompetencijos ir autoriteto, jo sprendimas, nors ir nebuvo sankcionuotas valstybės institucijų, dėl to nebuvo vykdytinas priverstinai, tačiau *de facto* išspręsdavo ginčą.

Kitas aktualus teisinis procesas įtvirtintas senovės Romoje buvo vadinamas *formuline* procedūra. Ši procedūra iš esmės panaši dabar vyraujančiam teismo procesui. Senovės Romoje nebuvo oficialių teismų, o teisėjai, vadinami *iudices*, buvo privatūs piliečiai, jie būdavo paskiriami pagal abiejų šalių sutarimą arba iš *praetoriaus* sudaryto sąrašo. Šio teisėjo sprendimas buvo privalomas ir priverstinai vykdytinas, o *formulinės* procedūros taikymo pradžioje teisėjo sprendimai buvo galutiniai ir neskundžiami. Teisėjai sprendimą priimdavo remdamiesi šalių pateiktais įrodymais, argumentais³⁸. Teisėjai turėjo imunitetą nuo netinkamų veiksmų, kylančių iš jų oficialių pareigų vykdymo, siekiant apsaugoti teisminės valdžios nepriklausomumą. Teisėjai galėjo būti baudžiami tik dėl tyčinių neteisėtų veiksmų. Senovės Romos teisėje buvo įtvirtinta norma nustatanti, kad teisėjas, priėmęs kyšį buvo baudžiamas mirties bausme³⁹.

Įvertinus išdėstytas aplinkybes galima daryti išvadą, kad ankstyvoji *formulinė* procedūra taip pat pasižymėjo itin dideliu teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo lygiu, teisėjas turėjo teisę įvertinęs jam pateiktas faktines aplinkybes savo nuožiūra priimti sprendimą dėl ginčo baigties vadovaudamasis savo vidiniu įsitikinimu. Teisėjai negalėjo būti baudžiami ar persekiojami dėl savo priimtų sprendimų, tačiau nuo piktnaudžiavimo teisėjo teisėmis saugojo minėta procedūros dalis leidžianti bylos šalims laisvai rinktis bylą nagrinėjantį teisėją, todėl kiekvienam teisėjui buvo svarbu išlaikyti sąžiningumą, nešališkumą ir teisingumą paremtą reputaciją. Teisėjai taip pat buvo

³⁷ Ibid.

³⁸ Ditlev Tamm, *Roman Law and European Legal History* (Kopenhagen: Djøf Publishing, 1997), 38. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://jura.ku.dk/jurabog/pdf/juridiske-monografier/tamm_roman_law_1997.pdf.

³⁹ Marie A. Monahan, „The Problem of 'The Judge Who Makes the Case His Own': Notions of Judicial Immunity and Judicial Liability in Ancient Rome“, *Catholic University Law Review* 49, no. 2 (2000): 429–470. <https://scholarship.law.edu/lawreview/vol49/iss2/4>.

griežtai atgrasomi nuo piktnaudžiavimo savo teisėmis taikant griežtas sankcijas už tyčinius nusikaltimus prieš teisingumą t. y. kaip minėta už kyšininkavimą teisėjas buvo baudžiamas mirties bausme.

Senovės Romai tapus imperija *formulinė* procedūra buvo palaipsniui pakeista į *cognitio* procedūra. Nauja procedūra skyrėsi nuo senos, be kita ko, šiais aspektais: teisėjai buvo deleguojami tiesiogiai imperatoriaus; buvo įsteigti oficialūs teismai, kuriuose be teisėjų buvo įdarbinami administracinės funkcijas atliekantys asmenys; ypatingais atvejais pats imperatorius priimdavo galutinį sprendimą bylose; teisėjų sprendimai galėjo būti skundžiami aukštesnėms instancijoms. Būtent *cognitio* procedūra tapo Europoje taikomo civilinio proceso pagrindu.⁴⁰ Pažymėtina, kad nors ši procedūra proceso ir formos atžvilgiu artimiausia dabartiniam teismo procesui, tačiau tuo metu teisėjų nepriklausomumas senovės Romoje iš esmės nustojo egzistuoti, teisėjai buvo skiriami pagal imperatoriaus nuožiūrą, jie buvo jam pilnavertiškai pavaldūs.

Sekantis istorinės teisėjų nepriklausomumo principo raidos analizės subjektas yra Magna Carta, 3550 žodžių ilgio dokumentas, parašytas lotynų kalba, lietuviškas lotyniško pavadinimo Magna Carta vertimas yra „Didžioji chartija. Magna Carta, pasirašyta 1215 m., pažymėjo itin svarbų tašką teisės ir valdymo istorijoje“⁴¹. Lordas Neubergeris, buvęs Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, yra pažymėjęs, kad „kalbant apie teisingumą, Magna Carta principai yra atskaitos taškas, prie kurio visada turėtume sugrįžti, kad įsitikintume, jog einame teisingu keliu“⁴².

Magna Carta buvo pasirašyta laikotarpiu, kuomet įtampa tarp Anglijos monarcho Karaliaus Jono (King John) ir jo feodaliųjų didikų buvo pasiekusi aukščiausią tašką. Magna Carta buvo skirta įtvirtinti valdovo galios ribas ir užtikrinti feodales teises, tai buvo žingsnis valdžios suvaržymų kodifikavimo link⁴³. Nors Magna Carta įtvirtino daugelį įtakingų teisės principų nagrinėjamo tyrimo kontekste aktualūs šie dokumento punktai⁴⁴:

17 straipsnis – įprastos bylos nebeturės sekti karaliaus dvaru, bet bus nagrinėjamos nustatytoje vietoje. Šis straipsnis tiesiogiai užkerta kelią monarcho įtakai spręsti teisinius ginčus, suteikdamas šią galią išimtinai tam skirtoms valstybinėms institucijoms t. y. teismams ir teisėjams,

⁴⁰ Tamm, op. cit., 38.

⁴¹ Shahanaz Begum Shaik ir Arshad Pazhayathavalam Rahumathulla, „The Evolution of Judicial Independence: Analyzing the Impact of the Magna Carta on Modern Legal Systems and Current Challenges to the Rule of Law“, International Journal of Law Management & Humanities 8, no. 2 (2025): 1823–1835. <https://www.ijlmh.com/>.

⁴² Lord Neuberger, „Where justice is concerned, the principles of Magna Carta are a reference to which we should always return to ensure that we are proceeding in the right direction,“ Magna Carta 800th Anniversary – Quotations, žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d., <https://www.magnacarta800th.com/schools/downloads-and-resources/magna-carta-quotations/>.

⁴³ Shaik ir Rahumathulla, op. cit.

⁴⁴ *Magna Carta (1215)*, vertimas į anglų kalbą, British Library, paskelbta 2023 m., <https://www.bl.uk/magna-carta/articles/magna-carta-english-translation>.

šiuo straipsniu grindžiamas pagrindas teisės viršenybės, valdžios padalinimo ir teisėjų nepriklausomumo principų atsiradimui;

38 straipsnis – nė vienas pareigūnas nepateiks kaltinimų prieš žmogų vien savo pareiškimu – privaloma pateikti patikimus liudytojus, patvirtinančius kaltinimą. Šis straipsnis įtvirtina teisingo, teisėto proceso taisyklę, nustatant, kad būtent bylą nagrinėjantis teisėjas turi teisę įvertinti pateikiamus duomenys ir nurodomas faktines aplinkybes ir tokiu būdu spręsti dėl bylos baigties;

39 straipsnis – joks laisvas žmogus nebus suimtas ar įkalintas, neteks savo teisių ar turto, nebus ištremtas ar kitaip nubaustas, nebent pagal teisėtą lygių nuosprendį ar pagal šalies įstatymus. Ši „teisingo proceso“ nuostata skirta apsaugoti asmenį nuo bausmės be teisinio sprendimo, taip užkertant kelią savavališkiems vienvaldžio valdovo veiksams;

40 straipsnis – niekam neparduosime, niekam neduosime ar nedelsime teisingumo. Ši nuostata grindžiama principais, kad teisingumas turi būti prieinamas laiku ir nesumenkintas, t. y. teisingumas turi būti užtikrinamas sąžiningai, be korupcijos ir be vilkinimo, kuris galėtų pakenkti teisingumo įgyvendinimui⁴⁵;

45 straipsnis – teisėjais, konstelbiais, šerifais ar kitais pareigūnais skirsime tik tuos asmenis, kurie gerai išmano šalies įstatymus ir yra pasiryžę jų laikytis. Šia nuostata uždraudžiama monarchui ar kitiems įtakingiems asmenims į straipsnyje minėtas pareigas paskirti sau palankius ir šališkus pareigas. Tokiu būdu įtvirtinama taisyklė, kuri šiuolaikinėje teisės doktrinoje yra laikoma esminė teisėjų nepriklausomumo principo sudėtinė dalis – teisėjas negali būti traktuojamas kaip nepriklausomas, jeigu buvo į pareigas priimtas ne pagal tinkamą, jo nepriklausomumą užtikrinančią procedūrą.

Šie Magna Cartoje įtvirtinti teisės principai sėkmingai sukūrė teisinius saugiklius, kurie aiškiai pabrėžė, jog teisminė valdžia turi būti atskirta nuo karaliaus įtakos, taip buvo suformuoti svarbūs precedentai. Magna Carta padarė reikšmingą įtaką šiuolaikinėms teisinėms sistemoms, ypač bendrosios teisės šalyse, kuriose jos principai suformavo teisėjų nepriklausomumo ir teisės viršenybės pagrindus. Šis dokumentas įtvirtino tuo metu revoliucinius teisės principus, kaip be kita ko, teisė į teisingą teismo procesą ir apsauga nuo savavališko sulaikymo – abi šios nuostatos tapo kertiniais šiuolaikinio teisėjų nepriklausomumo principais⁴⁶.

Sekantis svarbus dokumentas teisėjų nepriklausomumo principo vystymosi procese yra 1701 metais Anglijoje įsigaliojęs Nutarimas dėl Gyvenvietės (Act of Settlement). Šiame dokumente įtvirtintos su teisėjų nepriklausomumo principu susijusios nuostatos, numatė

⁴⁵ Shaik ir Rahumathulla, op. cit.

⁴⁶ Shaik ir Rahumathulla, op. cit.

šiuolaikinės Anglijos teismų sistemos pagrindus⁴⁷. Taip pat iš jame įtvirtintų teisės normų galima daryti išvadą, kad jis yra pažangus savam laikotarpiui, jame pirmą kartą žmonijos istorijoje oficialiai įtvirtintos taisyklės dėl teisėjo pareigų neterminuotumo *quamdiu se bene gesserit* („kol elgiasi tinkamai“) ir dėl teisėjų materialaus aprūpinimo⁴⁸. Šios taisyklės šiais yra laikais laikytinos esminiais teisėjų nepriklausomumo principo elementais.

Sekantis aktualus dokumentas yra pirmoji pasaulio Konstitucija – Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau ir JAV) 1787 metų, Konstitucija⁴⁹. Šis dokumentas sukūrė precedentą valstybėms savo pamatines vertybes ir saugomiausias teises įtvirtinti pagrindiniame tautos dokumente – Konstitucijoje. Pati JAV konstitucija buvo įkvėpta tuo metu populiariomis liberalizmo idėjomis. Ši politinė, teisinė ir filosofinė doktrina, be kita ko, propagavo idėjas kaip valdžių padalijimo principas ir žmogaus teisės. Būtent dėl to JAV Konstitucija yra pirmas pasaulyje bendrą valstybės tvarką nustatantis dokumentas grindžiamas valdžių padalijimo principu. Remiantis Konstitucijos pirmuoju straipsniu, leidžiamoji valdžia JAV priklauso Kongresui, remiantis antruoju straipsniu, vykdomąją valdžią įgyvendina Prezidentas, o trečiuoju straipsniu – teisingumo vykdymas priklauso Aukščiausiam teismui bei žemesniems teismams⁵⁰. Alexanderis Hamiltonas, agituodamas už JAV Konstitucijos ratifikavimą teigė, kad reikia „stabilaus, dorovingo ir nešališko įstatymų taikymo“, kurį vykdytų teisminė valdžia, pasižyminti „tvirtumu ir nepriklausomumu“. Laisvė, anot jo, „turėtų visko bijoti, jei teisminė valdžia būtų susieta su įstatymų leidžiamąja ar vykdomąja valdžia“⁵¹.

JAV Konstitucija yra pirmas tokio pobūdžio dokumentas, į valstybės teisinius pamatus įtraukęs valdžių padalinimo principą, kuris praktikoje per įvairias kontrolės ir galios balansavimo procedūras užtikrina, kad visi valdžios procesai yra prižiūrimi, o bet koks bandymas vienašališkai naudotis valdžia siekiant savanaudiškų paskatų, prieš piliečių interesus gali būti užkardytas. Šiam tikslui įvykdyti JAV konstitucija įsakmiai atskiria teisminę valdžią, kaip lygiavertę leidžiamajai ir vykdomosioms valdžios šakoms, bei žodžiais „teisminė valdžia apima visas bylas teisėje ir sąžinėje“⁵² suteikia JAV teisminėms institucijoms nepaneigiamą teisę vykdyti teisingumą nagrinėjant bylas ir priimant sprendimus nepriklausomai nuo kitų valdžios šakų remiantis egzistuojančia teise ir savo vidiniu įsitikinimu. Taip pat valstybės teisinėje bazėje įtvirtinami

⁴⁷ „An Act for the Further Limitation of the Crown and Better Securing the Rights and Liberties of the Subject (12 & 13 Will. III, c. 2)“. Parliament of England. London, 1701. <https://www.legislation.gov.uk/aep/Will3/12-13/2>.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ „Constitution of the United States of America“. U.S. National Archives. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution>.

⁵⁰ Ieva Deviatnikovaitė, „JAV nepriklausomų institucijų konstitucingumas ir skiriamieji bruožai“, *Socialinių mokslų studijos* 3, nr. 4 (2011): 1507.

⁵¹ Alexander Hamilton, *Federalist No. 78*, in *The Federalist Papers*, ed. Clinton Rossiter (New York: Signet Classics, 2003), 465.

⁵² *Constitution of the United States of America*, U.S. National Archives, op. cit.

anksčiau aptarti teisėjo pareigų neterminuotumo *quamdiu se bene gesserit* („kol elgiasi tinkamai“) ir materialinio aprūpinimo principai, papildomai užtikrinantys teisėjų apsaugą nuo kitų valdžios šakų subjektų valios⁵³.

Galiausiai užbaigiant istorinį teisėjų nepriklausomumo principo analizę svarbu pažymėti, kad reikšmingiausi žingsniai iki teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo pasaulyje, o konkrečiau Europos Sąjungoje, kaip šį principą suprantame dabar, buvo pasiekti XX amžiuje, ypač po Antrojo pasaulinio karo, daugelis šalių įtvirtino teisėjų nepriklausomumą savo konstitucijose ir teisės aktuose, buvo pasirašytos tarptautinės sutartys įtvirtinančios teisėjų nepriklausomumą, kaip saugotiną ir siektiną vertybę.

Iš to, kas pateikta analizuojant teisėjų nepriklausomumo principo raidą galima formuoti svarbias išvadas. Pirmiausia iš visų pristatytų istorinių aplinkybių matyti, kad demokratinė ir sąmoninga visuomenė trokšta ir siekia, kad teisinius ginčus nagrinėtų nepriklausomi teisėjai. Ši išvada grindžiama tuo, kad visais nagrinėtais atvejais visuomenės demokratizacija, centrinės, galios silpnėjimas sąlygoja pasiekimus teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo klausimu. Senovės graikų, senovės romėnų ir JAV visuomenių istoriniai ir socialiniai kontekstai pasižymi demokratinėmis vertybėmis, stiprėjančiu piliečių sąmoningumu ir išsilavinimu, Magna Carta priėmimas buvo sąlygotas monarcho jėgos silpnėjimu, dėl kurio platesnei visuomenės daliai – feodalams buvo suteikiamos jų pageidaujamos teisės. Visais nagrinėtais atvejais vienokia ar kitokia forma susiklosčius minėtam socialiniam kontekstui yra pasiekiami istoriniai teisėjų nepriklausomumo principo formavimo proveržiai. Todėl galima daryti pagrįstą išvadą, kad teisėjų nepriklausomumas nėra atsitiktinė ar formali teisinė konstrukcija, bet natūralus ir istoriškai susiformavęs, demokratinės visuomenės siekis, kuris kaskart atsiskleidžia ten, kur stiprėja laisvės, teisingumo ir žmogaus orumo samprata.

Pažymėtina, kad stiprėjant Romos imperatoriaus centralizuotai, vienasmeniui galiai teisėjų nepriklausomumas buvo mažinamas, tai papildomai įrodo, kad teisėjų nepriklausomumas tarnauja plačiai visuomenei ir šio principo įgyvendinimo lygio mažinimas atvirkščiai proporcingas demokratijos siekiamybėms. Tai taip pat leidžia daryti išvadą, kad teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo išlikimas nėra užtikrintas, ypač politinėms galioms stiprėjant, valdžiai centralizuojantis, todėl teisės sistemoje nesant atitinkamų garantijų ir apsaugų bei visuomenės pasipriešinimo teisėjų nepriklausomumas gali būti palaipsniui menkinamas ir galiausiai pašalinamas, kaip senovės Romoje, kuomet ilgainiui nepriklausomi teisėjai tapo priklausomi nuo imperatoriaus valios.

⁵³ Ibid.

Teisėjų nepriklausomumas yra ilgos istorinės raidos rezultatas, formavęsis įvairiomis formomis ir procesais per skirtingas epochas ir politines sistemas. Tai nėra formalus ar techninis reikalavimas, tai piliečių interesų ir demokratijos užtikrinimo garantija, kuri tampa esminiu elementu, kuriant teisinę valstybę ir užtikrinant žmogaus teises.

2.2. Teisėjų nepriklausomumo principo samprata

Sekantis etapas siekiant pilnavertiškai suprasti teisėjų nepriklausomumo principą yra jo sampratos analizė. Analizuojant teisėjų nepriklausomumo sampratą, svarbu pažymėti, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra konstitucinio pobūdžio, todėl sampratos analizę tikslinga pradėti nuo aukščiausio lygmens teisės akto Lietuvos teisinės sistemos hierarchijoje – Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Konstitucijoje įtvirtinta, kad valstybės valdžią vykdo trys valdžios šakos – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė (5 straipsnis), o teisingumą išimtinai vykdo tik teismai (109 straipsnio 1 dalis). 109 straipsnio 2 dalyje aiškiai nurodoma, kad „teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi“⁵⁴. Šios nuostatos aiškinant sistemiškai įtvirtina valdžių padalinimo principą ir teismų išskirtinę poziciją, kaip vievienintelės institucijos, vykdančios teisingumą, taip pabrėžiama teisėjų nepriklausomumas nuo kitų valdžios šakų. Tai reiškia, kad, kaip yra pažymėjusi teisės mokslininkė Toma Birmontienė, teismų nepriklausomumas yra svarbus konstitucinis principas, valdžių padalijimo ir teisinės valstybės principų sudedamoji dalis. Šie principai yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir vienas be kito negali veikti⁵⁵.

Papildomą apsaugos mechanizmą įtvirtina Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis, pagal kurią teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ar kitaip suvaržytas be Seimo arba, tarp jo sesijų, – be Respublikos Prezidento sutikimo⁵⁶. Ši nuostata garantuoja teisėjų asmens neliečiamumą (imunitetą) ir apsaugo juos nuo galimo piktnaudžiavimo vykdomosios ar įstatymų leidžiamosios valdžios institucijų rankose. 115 straipsnis reglamentuoja teisėjų atleidimo pagrindus, kurie aiškiai apibrėžti ir baigtiniai⁵⁷. Ši normą teisėjams suteikia apsaugą vykdyti įpareigojimus nevaržomai, nes bet kokia galimybė atleisti teisėją dėl politinių ar kitų neobjektyvių motyvų iš esmės paneigtų jų statuso stabilumą.

Minėtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos straipsniuose išdėstytos normos Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtina teisėjų nepriklausomumo principą, tačiau jo sampratos detaliam

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, op. cit.

⁵⁵ Toma Birmontienė, „Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai“, Pamatai: Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pagrindai (Vilnius: 2013), 254.

⁵⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, op. cit.

⁵⁷ Ibid.

neaiškina, todėl būtina naudotis papildomais šaltiniais išaiškinančiais Konstitucijoje įtvirtinto teisėjų nepriklausomumo principo esmę.

Sprendžiant dėl aktualiausių šaltinių aiškinančių teisėjų nepriklausomumo principo sampratą Lietuvos Respublikos kontekste, sutiktina su Virgilijaus Valančiaus išvada, kad „Lietuvos Konstitucinės teisės doktrina išryškino tam tikras tendencijas, leidžiančias visapusiškiau suvokti teismo ir teisėjų nepriklausomumo principo esmę, turinį bei reikšmę šiuolaikinėje valstybėje“⁵⁸, todėl šiame darbe siekiant išaiškinti detalią teisėjų nepriklausomumo principo sampratą bus nagrinėjama Konstitucinės teisės doktrina. Atliekant minėtą analizę bus naudojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencija, nes, kaip pažymėjo buvusi Lietuvos Konstitucinio Teismo teisėja Toma Birmontienė „Konstitucinio teismo teismų nepriklausomumo doktrina buvo formuojama sprendžiant daugelį konstitucinės justicijos bylų, kuriose pareiškėjai dėl atitikties *inter alia* konstitucijai ginčijo teisės aktus, įtvirtinusius įvairius teisminės valdžios aspektus“⁵⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinės doktrinos svarbą analizuojant teisėjų nepriklausomumo principo pabrėžia teisės mokslininkai, kaip, be kita ko, Rasa Ragulskytė-Markovienė⁶⁰, Miranda Borusevičiūtė⁶¹, Danutė Jočienė⁶², Toma Birmontienė⁶³, Virgilijus Valančius⁶⁵, kurie nagrinėdami teisėjų ir teismų nepriklausomumo principą ir jo sampratą kaip pagrindinį šaltinį naudoja Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Su šia praktika sutiktina atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija yra vienintelis svarbiausias ir teisės hierarchijoje aukščiausia poziciją užimantis teisės šaltinis, kuriam joks teisės aktas, nacionalinis ar tarptautinis negali prieštarauti, o Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra vienintelė institucija sprendžianti dėl teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir Konstitucijos normų aiškinimo⁶⁶. Papildomai Konstitucinėje doktrinoje aiškinama samprata bus grindžiama tarptautiniais šaltiniais, atsižvelgiant į darbo temos tarptautinį kontekstą.

⁵⁸ Virgilijus Valančius, „Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija“, *Jurisprudencija* 16, nr. 8 (2000): 8–15.

⁵⁹ Birmontienė, op. cit., 254.

⁶⁰ Rasa Ragulskytė-Markovienė, „Teisėjo nepriklausomumo garantijos ir jų užtikrinimas Lietuvoje“, in *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*, (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021), 185–233.

⁶¹ Miranda Borusevičiūtė, „Kaip Konstitucijos sergėtojai susilpnino aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjų nepriklausomumo apsaugą“, *Konstitucinės studijos* 3 (2022): 33, <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.3>.

⁶² Danutė Jočienė, „Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas: tarp konstitucinio imperatyvo ir gyvenimo realybės“, *Vilniaus universiteto atvirosios serijos* (2024): 101–153, <https://doi.org/10.15388/KJL.2023.6>.

⁶³ Toma Birmontienė, „Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai“, op. cit.

⁶⁴ Toma Birmontienė, „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai“, op. cit.

⁶⁵ Valančius, op. cit.

⁶⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, op. cit.

⁶⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 1993 m. vasario 3 d. Nr. I-67.“ LRS. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6034/asr>.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas teisėjų nepriklausomumo principą išskiria taisyklę vadinama, draudimu kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatavęs, kad draudžiama valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą⁶⁸. 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime Konstitucinis teismas pabrėžė, kad teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį⁶⁹. Ši taisyklė taip pat įtvirtinata Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje. Byloje *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* (Nr. C-64/16) Europos Sąjungos Teisingumo Teismas aiškindamas nagrinėjamo principo sampratą pabrėžė, kad teisėjų nepriklausomumo savoka reikalauja, kad atitinkama institucija vykdytų savo funkcijas visiškai autonomiškai, netaikydama jokių hierarchinių apribojimų ar pavaldumo ir negaudama jokių nurodymų ar instrukcijų iš išorės, taip užtikrinant, kad būtų apsaugota nuo išorinio kišimosi ar spaudimo, galinčio pakenkti priimamų sprendimų nepriklausomumui ir paveikti šių institucijų narių sprendimus⁷⁰.

Tame pačiame 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime Konstitucinis Teismas išaiškina kitą svarbų teisėjų nepriklausomumo principo elementą – teisėjų vienodo teisinio statuso principą. Konstitucinis teismas pažymėjo, kad vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai vykdydami teisingumą turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui⁷¹. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatavęs, kad iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti ir kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors <...> pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios

⁶⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content>.

⁶⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 251, 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 691 ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content>.

⁷⁰ „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16.“ EUR-Lex. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62016CJ0064>

⁷¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“, op. cit.

kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires* (virš galiojimų)⁷².

Teisėjų vienodo teisinio statuso principas įtrauktas į teisėjų nepriklausomumo sampratos turinį ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencijoje. Minėtoje byloje, *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* (Nr. C-64/16), Europos Sąjungos Teisingumo Teismas aiškindamas teisėjų nepriklausomumo principą nurodo, kad teisėjo nepriklausomumas apima pareigų vykdymą „visiškai autonomiškai, netaikant jokių hierarchinių apribojimų ar pavaldumo“⁷³. Tokiu būdu pabrėžiamas teisėjų nepriklausomumo principo sampratos elementas nurodantis, kad teismo institucijos vidaus struktūra negali sudaryti pagrindo vienų teisėjų pavaldumui kitiems, net jei jie priklauso aukštesnės instancijos teismui.

Konstitucinis Teismas skiria du neatsiejamus teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektus – procesinį ir institucinį⁷⁴. Procesinis nepriklausomumas reiškia kad tik pats teismas (teisėjas) sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti bylą⁷⁵. Teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams aiškintis dėl savo nagrinėjamų bylų. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga. Teisėjo sprendimus, proceso įstatymų nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti tik aukštesnės pakopos teismas. Institucinis nepriklausomumas reiškia teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios valdžios ir vykdomosios valdžios. Teisėjas ir teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jeigu neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas⁷⁶.

Tarptautinėje teisėje šis teisėjų nepriklausomumo principo sampratos išaiškinimas taip pat aiškiai pripažįstamas. Venecijos komisijos narys Rafael Bustos Gisbert, pažymi, kad tiek Europos Žmogaus Teisių Teismas, tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismas sistemingai

⁷² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas dėl Konstitucinio Teismo įgaliojimų peržiūrėti savo nutarimą ir nutraukti pradėtą teiseną, taip pat dėl teismų finansavimo peržiūrėjimo.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta202/content>.

⁷³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2018 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16, op. cit.

⁷⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 2 d. nutarimas dėl atleidimo iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko pareigų.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. balandžio 22 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2213/content>.

⁷⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas dėl Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo nuostatų, susijusių su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, išaiškinimo.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. balandžio 22 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta39/content>.

⁷⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas dėl [...]“, op. cit.

išskiria subjektyvų (procesinį) ir objektyvų (institucinį) teisėjų nepriklausomumą: „dokumentuose, priimtuose Europos Taryboje, dažnai daroma nuoroda į subjektyvų ir objektyvų nepriklausomumą siekiant atskirti Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą teisę (subjektyvioji nepriklausomumo dimensija) nuo konstitucinio valdžių padalijimo principo (objektyvioji nepriklausomumo dimensija“⁷⁷. Tokiu būdu Europos teismų jurisprudencija patvirtina nacionalinėje Konstitucinėje doktrinoje suformuluotą poziciją, kad kiekvienas teisėjas turi būti ir realiai apsaugotas nuo vidinės ar išorinės įtakos.

Iš teisėjų nepriklausomumo principo kyla tam tikros privilegijos suteikiamos teisėjo įpareigojimus vykdančiam asmeniui, kurių tikslas yra užtikrinti, kad teismai ir teisėjai būtų nepriklausomi tiek procesiniu, tiek instituciniu aspektu. Konstitucinio teismo jurisprudencijoje teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos aiškinamos kartu kaip viena kitą sąlygojančios, nes teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra nedalomas⁷⁸. Konstitucinio Teismo formuojamoje doktrinoje išskiriami tokie teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų elementai (aspektai)⁷⁹:

- teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas. Viena iš svarbiausių teisėjo nepriklausomumo garantijų – jo įgaliojimų trukmės neliečiamumas, lemia ne tik teisėjo karjeros tęstinumą, bet ir tai, kad teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais⁸⁰, „Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi dar ir dėl to, kad teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, turi išlikti nepriklausomas ir nesitaikyti prie galimos politinių jėgų kaitos“⁸¹. „Įstatymais nustatant teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų tvarką, t. y. reglamentuojant jų profesinės karjeros klausimus, negalima pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo“⁸². „Atvejai, kada teisėjas gali būti atleistas iš pareigų, ir atleidimo pagrindai yra įtvirtinti Konstitucijos 115 straipsnyje (taip pat Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose, numatančiuose galimybę aukščiausios grandies teisėjus pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka). Pabrėžtina, kad šis teisėjo atleidimo pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti pakeistas ar papildytas įstatymu“⁸³;

⁷⁷ Rafael Bustos Gisbert, „Judicial Independence in European Constitutional Law“, *European Constitutional Law Review* 18 (2022): 602.

⁷⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 30 d. sprendimas dėl Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimų nuostatų, susijusių su teisėjo įgaliojimų pratęsimu, išaiškinimo.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta178/content>.

⁷⁹ Toma Birmontienė, „Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai“, iš *Pamatai: Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pagrindai*, (Vilnius: 2013), 254.

⁸⁰ Toma Birmontienė, „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai“, *Kelyje su Konstitucija* (2022). <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.2>.

⁸¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos, teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, taip pat dėl teisėjų įgaliojimų pratęsimu.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta208/content>.

⁸² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas dėl [...]“, op. cit.

⁸³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas dėl teisminės valdžios konstitucinės sistemos ir savivaldos [...]“, op. cit.

- teisėjo asmens neliečiamumas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad imunitetas – tai asmens neliečiamybės papildomos garantijos, reikalingos ir būtinos to asmens pareigoms tinkamai atlikti⁸⁴. Konstitucinis teisėjo imunitetas yra funkcinio pobūdžio: jo paskirtis – garantuoti teisėjo nepriklausomumą, kad būtų užtikrintas teisingumo vykdymas. Tik tokia teisėjo imuniteto samprata yra suderinama su iš Konstitucijos kylančia demokratinės teisinės valstybės priederme užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, *inter alia* įstatymų leidėjo pareiga teisiniu reguliavimu sudaryti prielaidas greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas ir kitus teisės pažeidimus, teisingai išspręsti šias nusikalstamas veikas ar kitus teisės pažeidimus padariusių asmenų teisinės atsakomybės klausimą⁸⁵;

- teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijų realumas. Valstybė turi pareigą užtikrinti teisėjui tokį socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai⁸⁶. Teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos turi būti tokios, kad atitiktų konstitucinį teisėjo statusą ir jo orumą⁸⁷;

- teisminės valdžios, kaip visavertės valdžios, savivalda, teismų finansinio ir materialinio techninio aprūpinimo garantijos (organizacinis nepriklausomumas). Teisminės valdžios visavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, kuri apima *inter alia* teismų darbo organizavimą, teisėjų profesinio korpuso veiklą⁸⁸. Teismų veikla nėra ir negali būti Teisingumo ministerijai ar kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai priskirta valdymo sritis⁸⁹.

Šios Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo suformuluotos teisėjų nepriklausomumo principo sąlygojamos garantijos turi aiškų atitikmenį ir tarptautinėje teisėje. Autoriaus nuomone, itin reikšmingas šaltinis šiuo klausimu yra Europos Tarybos Venecijos komisijos 2010 m. kovo 16 d. priimta Ataskaita dėl teisminės valdžios nepriklausomumo (CDL-AD(2010)004). Šiame dokumente priimta išvada, kurioje detalizuota 16 punktu, kuriuose pateikiamos konkretūs standartai siekiant užtikrinti vidinį ir išorinį teisminės valdžios

⁸⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas dėl operatyvinės veiklos.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.

⁸⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 9 d. nutarimas dėl teisėjų imuniteto.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2088/content>.

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas dėl teisėjų valstybinių pensijų.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta177/content>.

⁸⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. vasario 14 d. nutarimas dėl teisėjų atlyginimų.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta145/content>.

⁸⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 10 d. sprendimas dėl [...]“, op. cit.

⁸⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas dėl [...]“, op. cit.

nepriklausomumą⁹⁰. Išvadoje suformuluoti reikalavimai iš esmės atspindi ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikoje išskirtus nepriklausomumo garantijų aspektus.

Ataskaitoje išdėstytos rekomendacijos apima: taisyklę, kad teisminė valdžia turi būti nepriklausoma nuo kitų valdžios šakų, o teisėjai – pavaldūs tik įstatymui (1 punktas); pareigą taikyti objektyvius kriterijus teisėjų paskirimui ir judėjimui teisėjo karjeroje (2 punktas), tokiu būdu įtvirtinama vertybė užkirsti kelią politizuotiems ar subjektyviems paskyrimams, kurie galėtų paveikti teisėjų nepriklausomumą; teisėjų savivaldos ir jos realios įtakos garantiją (4, 9 punktai), leidžiančią teisėjų bendruomenei savarankiškai spręsti su teismų veikla susijusius organizacinius klausimus; teisėjo įgaliojimų neterminuotumo principą (5 punktas), kuris atitinka Konstitucinio Teismo akcentuotą įgaliojimų trukmės nelyčiamumo sampratą; materialinio aprūpinimo stabilumo reikalavimus (6–8 punktai), grindžiamus tuo, kad teisėjo statusui turi būti pritaikytas atitinkamas darbo užmokestis ir socialinės garantijos; funkcinio imuniteto užtikrinimą (10 punktas), kurio tikslas yra apsaugoti teisėją nuo atsakomybės už sprendimų turinį. Taip pat pažymimas teisėjų vienodo statuso principas (15 punktas). Šios rekomendacijos rodo aiškų Europos teisėjų nepriklausomumo principo sampratos sudėties supratimo nuoseklumą su Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo formuojama konstitucine doktrina nagrinėjamo principo suteikiamų garantijų atžvilgiu⁹¹.

Taip pat teisėjų nepriklausomumo principo sudėtyje įžvelgiamas Konstitucinio teismo suformuluotas subjektyvus elementas – teisėjų nešališkumas, ši konstitucinė vertybė ir teisėjų nepriklausomumo dalis traktuojama kaip teisėjo pareiga, o ne teisė. Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatuota, kad teisėjo elgesys, tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas turi savo pareigas atlikti ir elgtis taip, kad savo poelgiu nepažeimtų teisėjo vardo. Nagrinėjantis bylą teisėjas turi būti neutralus, jis negali būti šališkas⁹². Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, bet viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą⁹³.

⁹⁰ Venecijos komisija, Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, CDL-AD(2010)004, priimta 2010 m. kovo 16 d., [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e).

⁹¹ Ibid.

⁹² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą“, op. cit.

⁹³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. nutarimas dėl Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimo nuostatų, susijusių su teisėjų valstybinėmis pensijomis, išaiškinimo.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta9/content>.

Ši pareiga teisėjams būti nešališkiems yra plačiai pripažįstama ir tarptautinėje teisėje. Europos Žmogaus Teisių Teismas savo jurisprudencijoje aiškiai yra suformulavęs dvigubą – subjektyviąją ir objektyviąją nešališkumo sampratą, pabrėždamas, kad teisėjas privalo būti ne tik realiai (faktiškai) nešališkas, bet ir nesudaryti pagrįsto įspūdžio, jog galėtų būti šališkas. Pavyzdžiui, byloje *Denisov v. Ukraine* (peticijos Nr. 76639/11)⁹⁴ pažymėta, kad „teisingumas turi būti ne tik įvykdytas, bet ir matomas kaip įvykdytas“. Analogišką poziciją yra išdėstęs ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byloje *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* (Nr. C-64/16), kurioje konstatuota, kad teisėjo nešališkumas yra neatsiejama teisės į veiksmingą teisinę gynybą sudedamoji dalis⁹⁵. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad teisėjų nepriklausomumo reikalavimas yra teisės į veiksmingą teisinę gynybą esmė pagal ir reikalauja, kad teismai būtų nepriklausomi tiek iš išorės (nuo kitų valdžios šakų), tiek vidine prasme (nešališkumo aspektu)⁹⁶.

Galiausiai, detaliai ir nuodugnai išnagrinėjus teisėjų nepriklausomumo principo raidą ir nacionaliniuose bei tarptautiniuose teisės šaltiniuose pateikiamą informaciją apie teisėjų nepriklausomumą, galima formuoti išvadą, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra natūralus ir istoriškai susiformavęs demokratinės visuomenės siekis suteikiantis visuomenei teisę į nešališką arbitrą, kuris gali atlikti savo pareigas nevaržomai. Šis principas yra grindžiamas teisinės valstybės bei valdžių padalijimo principais, teisėjų nepriklausomumas yra neatsiejama, šių vakarų pasauliui kritinę svarbą turinčių principų, sudedamoji dalis. Teisėjų nepriklausomumo principas, reiškia, kad teismai ir teisėjai, vykdydami teisingumą, privalo veikti savarankiškai, nepatirdami jokio išorinio ar vidinio spaudimo, kišimosi ar įtakos. Teisėjų nepriklausomumo principas praktikoje pasireiškia per jo įgyvendinimui būtinas garantijas, kurios suteikiamos teisėjams, t. y. teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumas, asmens neliečiamumas (imunitetas), tinkamas socialinis, materialinis aprūpinimas ir visai teismo institucijai t. y. garantija dėl teisminės valdžios organizacinio bei finansinio savarankiškumo. Teisėjų nepriklausomumo principas taip pat neatsiejamas nuo teisėjo pareigos būti nešališku tiek proceso metu, tiek už jo ribų. Šios sudedamosios dalys sudaro tarpusavyje susijusią ir nedalomą garantijų ir pareigų sistemą, kurios tikslas – užtikrinti, kad teisingumo vykdymo funkcija būtų atliekama nepriklausomų teisėjų.

⁹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas, *Denisov prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 76639/11, 2018 m. rugsėjo 25 d., Didžioji kolegija. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186688>.

⁹⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2018 m. kovo 27 d. sprendimas byloje *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, C-64/16, op. cit.

⁹⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2019 m. lapkričio 19 d. sprendimas sujungtose bylose C-585/18, C-624/18 ir C-625/18 A.K. ir kt. prieš *Krajowa Rada Sądowictwa* ir *Sąd Najwyższy*, ECLI:EU:C:2019:982, <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=220770&doclang=LT>.

3. TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS EUROPOS SĄJUNGOS VALSTYBĖSE NARĖSE

Tolimesniame darbo etape atliekama teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo analizė, pagrįsta tarptautiniais teisės šaltiniais ir nacionaliniais teisės aktais. Šioje dalyje siekiama nustatyti, kaip teisėjų nepriklausomumo principas įgyvendinamas praktikoje, kokiomis teisinėmis priemonėmis ir instituciniais mechanizmais užtikrinama teisėjų galimybė vykdyti teisingumą kaip nepriklausomiems arbitramas. Iš esmės šiuo analizės etapu siekiama atsakyti į pagrindinį klausimą: kaip teisėjų nepriklausomumo principas yra įgyvendinamas šiuolaikinėje teisinėje sistemoje?

3.1. Teisėjų nepriklausomumo užtikrinimas tarptautinėje teisėje

Atsižvelgiant į tai, kad šis mokslo darbas orientuotas į teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą būtent Europos Sąjungos kontekste, svarbu analizuoti, kaip jis yra užtikrinamas tarptautinės teisės šaltiniuose, kaip, Jungtinių Tautų, Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentuose, kurie yra itin reikšmingi teisėjų nepriklausomumo principo srityje.

Pirmas aktualus tarptautinės teisės dokumentas įtvirtinęs teisėjų nepriklausomumo principą yra Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1948 m. gruodžio 10 d. priimta ir paskelbta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (*Universal declaration of human rights*) (toliau ir Deklaracija). Pagal Mary A. Glendon „Tai yra pagrindinis dokumentas, pradinė entuziazmo ir idealizmo išraiška, glaustesnis, bendresnis ir didingesnis nei sutartys, tam tikra prasme viso judėjimo konstitucija – dažniausiai cituojamas žmogaus teisių dokumentas“⁹⁷. Buvęs Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pirmininkas Dainius Žalimas yra pažymėjęs, kad „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija – svarbus ginklas kovojant dėl visų žmonių laisvės, lygybės ir orumo“⁹⁸. Pačios Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos preambulėje nurodyta, kad ja skelbiamas bendras idealas, kurio turi siekti visos tautos ir visos valstybės, kad kiekvienas asmuo ir kiekvienas visuomenės organas, visuomet paisydamis Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, stengtųsi pasinaudodami mokymu ir švietimu skatinti pagarbą šioms teisėms ir laisvėms ir pažangiomis nacionalinėmis ir tarptautinėmis priemonėmis užtikrinti, kad jos būtų visuotinai ir tikrai pripažįstamos bei taikomos⁹⁹.

⁹⁷ Mary A. Glendon, „Knowing the Universal Declaration of Human Rights,“ *Notre Dame Law Review* 73, nr. 5 (1998): 1153, cituota iš Henry Steiner ir Philip Alston, *International Human Rights in Context* (1996), 120. <https://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol73/iss5/18>.

⁹⁸ Dainius Žalimas, „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija – svarbus ginklas kovojant dėl visų žmonių laisvės, lygybės ir orumo.“ LRKT, 2018 m. gruodžio 10 d.

⁹⁹ Ibid.

Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 10 straipsnyje įtvirtinamas teisėjų nepriklausomumo principas nurodant, kad kiekvienas turi visiškai lygią teisę, kad, nustatant jo teises ir pareigas ir jam pareiškus baudžiamąjį kaltinimą, jo bylą teisingai ir viešai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas¹⁰⁰. Iš šio straipsnio turinio matyti, kad tarptautinėje teisėje jau 1948 metais teisėjų nepriklausomumas buvo pripažintas kaip siektinas teisės principas ir idealas. Pažymėtina, kad nors šiame tarptautinės teisės dokumente įtvirtintas teisėjų nepriklausomumo principas, tačiau jis nebuvo ir nėra priverstinai vykdytinas tarptautinės teisės atžvilgiu, o veikia per minkštosios teisės („*soft law*“) diplomatinius, moralinius ir politinius mechanizmus.

Vertinant Visuotinę žmogaus teisių deklaracijos reikšmę sutiktina su amerikiečių tarptautinės teisės mokslininku Hurstu Hannumu, kuris pažymėjo, kad Visuotinė žmogaus teisių deklaracija iš pradžių priimta tik kaip „bendras siektinas standartas visoms tautomis ir visoms valstybėms“, tačiau šiandien daro moralinę, politinę ir teisinę įtaką, gerokai pranokstančią daugelio jos rengėjų lūkesčius¹⁰¹.

Sekantis svarbus dokumentas teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui yra 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje, Europos Tarybos iniciatyva priimta ir 1953 m. įsigaliojusi Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau ir Konvencija). Tai pirmasis tarptautinis teisinis instrumentas, sukūręs privalomą teisinę sistemą, kuri ne tik deklaravo žmogaus teises, bet ir numatė efektyvią jų apsaugos mechanizmą – Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau ir EŽTT) Strasbūre¹⁰². Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažymėjo, kad „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, kurio tikslas kitoks nei daugumos kitų tarptautinės teisės aktų. Šis tikslas yra visuotinis – siekti, kad Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės būtų visuotinai ir veiksmingai pripažįstamos ir kad jų būtų laikomasi ginant ir toliau įgyvendinant žmogaus teises ir pagrindines laisves. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu“¹⁰³.

¹⁰⁰ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1948 m. gruodžio 10 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

¹⁰¹ Hannum, Hurst. „The UDHR in National and International Law.” *Health and Human Rights* 3, no. 2 (1998): 144. <https://content.sph.harvard.edu/wwwhsph/sites/2469/2014/04/16-Hannum.pdf>.

¹⁰² „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, priimta Europos Tarybos 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje, įsigaliojusi 1953 m. rugsėjo 3 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d.

¹⁰³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.“ Konstitucinio Teismo aktų paieška. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta422/content>.

Tarp Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje įtvirtintų pagrindinių žmogaus teisių ypatingą vietą užima 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teisė į nepriklausomą ir nešališką teisimą¹⁰⁴, tai viena pagrindinių Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos garantijų, užtikrinanti, kad kiekvienas asmuo turės galimybę ginti savo teises prieš teisimą, kuris veikia laisvai nuo bet kokios išorinės įtakos.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra ypatingos svarbos, kalbant apie teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą Europos Sąjungoje būtent dėl to, nes ji kitaip negu daugelis tarptautinės teisės dokumentų yra privaloma ir sukelianti tiesiogines teises pasekmes, taigi betarpiškai prisideda prie jame įtvirtintų principų įgyvendinimo. Kaip minėta, Konvencijos vykdymui buvo įsteigtas specialus tarptautinis teismas – Europos Žmogaus Teisių Teismas, kurio pagrindinė funkcija yra vertinti, ar valstybės tinkamai laikosi Konvencijos nuostatų. Konvencijos 46 straipsnis imperatyviai nustato, kad EŽTT sprendimai yra privalomi Konvencijos šalims¹⁰⁵. Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas nagrinėja skundus dėl valstybių, kurios yra Konvencijos šalys, tai svarbu, nes visos Europos Sąjungos valstybės narės yra sutarusios dėl Konvencijos vykdymo, taigi šiame dokumente įtvirtintos žmogaus teisės, kaip, be kita ko, teisė į nepriklausomą teisimą įtvirtinta 6 straipsnio 1 dalyje, privalo būti užtikrintos visos Europos Sąjungos valstybėse narėse. Valstybės, kurių atžvilgiu konstatuojamas Konvencijos pažeidimas, įpareigojamos ne tik atlyginti žalą nukentėjusiems asmenims, bet ir imtis bendrųjų priemonių, užtikrinančių, kad analogiški pažeidimai ateityje nepasikartotų¹⁰⁶. Taip pat pažymėtina, kad skundus EŽTT gali teikti tiek individualūs asmenys, tiek valstybės¹⁰⁷.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įtvirtina pareigą visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms įgyvendinti teisėjų nepriklausomumo principą. Europos Žmogaus Teisių Teismas, kaip institucija prižiūrinti Konvencijos vykdymą užtikrina, kad teisėjų nepriklausomumo principas įgyvendinamas tiesiogiai tarptautinės teisės kontekste.

Neabejotinai svarbu išanalizuoti aktualų pačios Europos Sąjungos reglamentavimą susijusi su teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimu. Šiuo atveju išskirtini du dokumentai t. y. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo, įtvirtinanti teisėjų nepriklausomumo principą 19 straipsnyje¹⁰⁸ ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (toliau ir Chartija) taip pat įtvirtinanti teisėjų nepriklausomumo principą 47 straipsnyje¹⁰⁹. Šie dokumentai įtvirtina pagrindines Europos

¹⁰⁴ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, op. cit.
https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.

¹⁰⁵ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, op. cit.

¹⁰⁶ „The Supervision Process.“ Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d.
<https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process>.

¹⁰⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, op. cit.

¹⁰⁸ „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos“, op. cit.

¹⁰⁹ Europos Sąjunga. *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*, op. cit.

Sąjungos vertybes ir teises, įskaitant teisėjų nepriklausomumo principą. Šie dokumentai yra itin svarbūs teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui Europos Sąjungoje nes konkrečiai Sąjungos teisinėje sistemoje įtvirtina teisėjų nepriklausomumo principą ir yra priverstinai vykdytini. Europos Sąjungos Sutarties 6 straipsnyje numatyta, kad „Sąjunga pripažįsta 2000 m. gruodžio 7 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, patikslintoje 2007 m. gruodžio 12 d. Strasbūre, išdėstytas teises, laisves ir principus; Chartija turi tokią pat teisinę galią, kaip ir Sutartis“¹¹⁰, 7 straipsnyje yra numatyta procedūra, leidžianti Europos Sąjungos institucijoms nustatyti, ar valstybė narė pažeidžia Europos Sąjungos vertybes, ir imtis atitinkamų priemonių, įskaitant balsavimo teisių sustabdymą¹¹¹.

Europos Sąjungos teisės taikymui itin svarbi jos teisminė institucija – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnį, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas įpareigotas užtikrinti, kad laikomasi teisės aiškinimo ir taikymo visoje Europos Sąjungoje¹¹². Tai reiškia, kad bet kuris Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo ar Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos teisės pažeidimas, kaip teisėjų nepriklausomumo principo nesilaikymas, gali būti nagrinėjamas Europos Sąjungos Teisingumo Teisme.

Apibendrinant darytina išvada, kad tiek Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, tiek Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, tiek Europos Sąjungos dokumentai – Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, vieningai įtvirtina teisėjų nepriklausomumą kaip aukščiausio lygio vertybę grindžiama žmogaus teisėmis ir taip pat numato Europos Sąjungos valstybėms narėms pareigą užtikrinti realų teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimą. Pažymėtina, kad šiuose dokumentuose nėra detaliai aprašomi teisėjų nepriklausomumo principo sudedamieji elementai, nenurodomos aiškos rekomendacijos, kaip įgyvendinti teisėjų nepriklausomumo principą, todėl tolesnėje analizėje bus siekiama atskleisti, kaip tarptautinėje teisėje formuojami konkretus šio principo standartai, kurių įgyvendinimą turi užtikrinti valstybės narės.

Šiam tikslui pirmiausia reikėtų išskirti 1985 m. rugsėjo 6 d. Jungtinių Tautų septintame kongrese dėl nusikaltimų prevencijos ir nusikaltėlių elgesio priimtus Jungtinių Tautų Pagrindinius teisėjų nepriklausomumo principus (toliau ir Jungtinių Tautų Principai), patvirtintus Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliucijomis Nr. 40/32 (1985 m. lapkričio 29 d.) ir Nr. 40/146 (1985 m. gruodžio 13 d.)¹¹³. Šis dokumentas yra svarbus, nes jis vadovaudamasis Visuotine žmogaus teisių deklaracija, detalizavo joje įtvirtintą teisėjų nepriklausomumo principą. Tai yra

¹¹⁰ „Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos“, op. cit.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Jungtinių Tautų Žmogaus teisių komitetas, „International Standards: Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-independence-of-judges-and-lawyers/international-standards>.

pirmasis tarptautinis dokumentas, kuris sistemingai ir išsamiai detalizavo teisėjų nepriklausomumo principo sudėtinės dalis, nustatė valstybės įsipareigojimus teisminės valdžios apsaugai bei suformavo privalomus teisminės nepriklausomumo standartus tarptautiniu lygiu¹¹⁴. Jungtinių Tautų Pagrindinių teisėjų nepriklausomumo principų preambulėje nurodyta, kad dokumentas, suformuluotas siekiant padėti Jungtinių Tautų valstybėms narėms užtikrinti ir skatinti teisminės valdžios nepriklausomumą, Jungtinių Tautų Principai turėtų būti atsižvelgiami ir gerbiami valstybių vyriausybių, vykdanč nacionalinius teisės aktus ir praktiką¹¹⁵.

Jungtinių Tautų Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principuose įtvirtinama daugelis teisėjų nepriklausomumo principui įgyvendinti svarbių gairių, tačiau šiuo atveju išskiriami šie autoriaus nuomone svarbiausi straipsniai: 1 punktas pabrėžia, kad teisėjų nepriklausomumas nėra asmeninė teisėjų privilegija, bet pamatinė demokratinės visuomenės sąlyga, užtikrinanti teisingą ir nešališką teisingumo vykdymą; 2 punktas įtvirtina teisėjų nešališkumo pareigą būti nešališkais ir jų teisė priimti sprendimą be išorinės įtakos; 5 punktu įtvirtinamas teisėjo pareigų vykdyti teisingumą išskirtinumas nurodant, kad teismo institucija negali būti pakeista, jos funkcijos negali būti perleidžiamos¹¹⁶.

Pažymėtina, kad Jungtinių Tautų Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai nėra privalomas tarptautinės teisės aktas tiesiogine prasme, tačiau jame pirmą kartą tarptautiniu lygmeniu numatytas teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo sistemos sudedamųjų dalių visetas suteikia Jungtinių Tautų valstybės narėms, kaip, be kita ko, visoms Europos Sąjungos valstybėms narėms, praktines gaires kaip konkrečiai organizuoti nacionalinį reglamentavimą, todėl šis dokumentas svarbus teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui.

Europos Tarybos Ministrų Komitetas 2010 m. lapkričio 17 d. 1098-ajame Ministrų pavaduotojų posėdyje priėmė Rekomendacija CM/Rec(2010)12 arba Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl teisėjų: nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės. Pagal Rekomendacijos CM/Rec(2010)12 preambulę šis dokumentas priimtas atsižvelgiant į Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintą teisėjų nepriklausomumo principą, su juo susijusia Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija ir Jungtinių Tautų Pagrindinius teisėjų nepriklausomumo principus ir siekiant mokintis iš įvairių valstybių narių patirčių organizuojant teismines institucijas pagal teisės viršenybės principą. Šis dokumentas kaip ir aukščiau detalizuotai – Jungtinių Tautų Pagrindiniai

¹¹⁴ United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights, Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct (Geneva: United Nations, 2007), 5.

¹¹⁵ „Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai.“ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Priimta 1985 m. rugsėjo 6 d., patvirtinta rezoliucijomis 40/32 ir 40/146. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>.

¹¹⁶ Ibid.

teisėjų nepriklausomumo principai, nustato kokie konkretūs teisėjų nepriklausomumo nuostatai turi būti užtikrinti valstybės narės teisėje, politikoje ir praktikoje¹¹⁷.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl teisėjų: nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės yra itin svarbi šiam mokslo darbui, nes jame detalizuojama teisėjų nepriklausomumo principo esmė yra artima konkrečiai Europos Sąjungos praktikuojamam teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui, nes šis dokumentas yra tiesiogiai susijęs su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalies išaiškinimu ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos standartais.

Europos Komisija, vertindama teisės viršenybės situaciją Europos Sąjungos valstybėse narėse, remiasi šių rekomendacijų nuostatomis vertindama teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo lygį Europos Sąjungos valstybėse narėse. Europos Komisijos 2024 m. Teisės viršenybės padėties Europos Sąjungoje ataskaitoje nustatant teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo lygį pažymėta, kad „pagrindiniai Europos standartai, kaip turėtų būti steigiamos teisėjų tarybos siekiant geriausiai užtikrinti jų nepriklausomumą, įskaitant jų sudėtį, buvo suformuluoti Europos Tarybos Žr. ypač Europos Tarybos Rekomendaciją CM/Rec(2010)12“¹¹⁸.

Sekantis teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui Europos Sąjungoje svarbus objektas yra Europos Tarybos Venecijos komisija (pilnas pavadinimas: Europos Komisija demokratijai per teisę) ir jos iniciatyva priimami dokumentai. Venecijos komisija yra nepriklausoma patariamoji institucija, įkurta 1990 metais, kurios pagrindinis tikslas – teikti ekspertinę pagalbą demokratijos, žmogaus teisių ir teisės viršenybės klausimais. Venecijos komisijos pagrindinė veikla – konstitucinio lygmens teisės aktų, teismų sistemų reformų ir valdžių padalijimo klausimų analizė bei rekomendacijų rengimas valstybėms narėms ir tarptautinėms organizacijoms. Europos Tarybos Venecijos komisijos rengiami dokumentai yra grindžiami tarptautiniais standartais bei geriausia Europos valstybių praktika¹¹⁹.

Europos Tarybos Venecijos komisija parengė Teisės viršenybės kontrolinį sąrašą (Rule of Law Checklist CDL-AD(2016)007), kuriame sistemingai suformuluoti kriterijai, kaip vertinti teisės viršenybės įgyvendinimą valstybėse¹²⁰. Šio dokumento svarba ir aktualumas grindžiamas tuo, kad jis naudojamas Europos Komisijos metodologijoje, kaip aktualius standartus valstybėms

¹¹⁷ „Rekomendacija CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės.“ Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Priimta 2010 m. lapkričio 17 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://rm.coe.int/16807096c1>.

¹¹⁸ Europos Komisija, 2024 m. teisės viršenybės ataskaita: Teisės viršenybės padėtis Europos Sąjungoje, COM(2024) 800 final, Briuselis, 2024 m. liepos 24 d.

¹¹⁹ „Presentation: The Venice Commission – European Commission for Democracy through Law.“ Europos Tarybos Venecijos komisija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation.

¹²⁰ Venecijos komisija, Rule of Law Checklist, CDL-AD(2016)007, priimta 2016 m. kovo 11–12 d. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e).

nurodantis šaltinis rengiant kasmetinę teisės viršenybės ataskaitą: „Teisės viršenybės padėtis Europos Sąjungoje“¹²¹. Šiame dokumente be kita ko pažymima, kad: „teismų nepriklausomumas yra viena pagrindinių teisės viršenybės sąlygų ir pagrindinė žmogaus teisių apsaugos prielaida“ bei nurodomi Europos Sąjungos valstybių narių siektini teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo standartai¹²². Atkreiptinas dėmesys, kad šis dokumentas nurodydamas teisėjų nepriklausomumo principo standartus remiasi jau minėtomis Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijomis valstybėms narėms dėl teisėjų: nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės (CM/Rec(2010)12)¹²³¹²⁴.

Nagrinėjamu atveju itin aktuali Europos Tarybos Venecijos komisijos 2010 m. priimta Ataskaita apie teisminės valdžios nepriklausomumą (CDL-AD(2010)004). Šioje ataskaitoje priimta išvada išskirianti 16 punktus, kuriuose nustatomi konkretūs standartai siekiant užtikrinti vidinį ir išorinį teisminės valdžios nepriklausomumą¹²⁵. Šis dokumentas yra vienas iš pagrindinių tarptautinių teisės šaltinių, kuriame sistemiškai ir detalai aptariamas teisėjų nepriklausomumo principas bei pateikiami konkretūs standartai valstybėms, kurių inkorporavimas į valstybės nacionalinę teisę neabejotinai sąlygotų tinkamą teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą toje valstybėje.

Pažymėtina, kad tai nėra vienintelė teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo klausimui aktuali Europos Tarybos Venecijos komisijos priimta ataskaita. Taip pat svarbios šios ataskaitos: Ataskaita apie teisėjų paskyrimus CDL-AD(2007)028¹²⁶; Ataskaita apie teisėjų tarybų vaidmenį CDL-AD(2020)018¹²⁷, šie dokumentai detaliau išanalizuoja konkrečias teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui aktualias principo sudedamąsias dalis, numatant rekomendacijas susijusias su teisėjų paskyrimu ir teisėjų savivalda.

Galiausiai išskiriama Europos Tarybos Venecijos komisijos iniciatyva – svarbių valstybių priimamų dokumentų analizė ir nuomonių apie juos teikimas. Europos Tarybos Venecijos komisija, kaip nepriklausoma patariamoji institucija, teikia ekspertines nuomones dėl nacionalinių teisės aktų projektų, ypač konstitucinių ir su teismų sistema susijusių reformų. Šios nuomonės grindžiamos tarptautiniais standartais ir gerąja praktika. Šiuose nuomonėse, be kita ko, pasisakoma

¹²¹ „European Rule of Law Mechanism: Methodology for the Preparation of the Annual Rule of Law Report.“ Europos Komisija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://ec.europa.eu/info/publications/2024-rule-law-report-methodology_en.

¹²² Venecijos komisija, *Rule of Law Checklist*, op. cit.

¹²³ Venecijos komisija, *Rule of Law Checklist*, op. cit.

¹²⁴ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, Rekomendacija CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės, op. cit.

¹²⁵ Venecijos komisija, *Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges*, op. cit.

¹²⁶ Venecijos komisija, *Report on Judicial Appointments*, CDL-AD(2007)028, priimta 2007 m. kovo 22–23 d. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2007\)028-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2007)028-e).

¹²⁷ Venecijos komisija, *Report on Judicial Councils – Evolution and Challenges*, CDL-AD(2020)018, priimta 2020 m. spalio 8–9 d. [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)018-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)018-e).

dėl teisės aktų projektų atitikimo tikslingam teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui. Dėl šios priežasties Venecijos komisijos atliekama valstybių dokumentų analizė tiesiogiai prisideda prie teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo.

Europos Tarybos Venecijos komisija per savo vykdomą veiklą t. y., ataskaitų, nuomonių ir kitų rekomendacinių dokumentų teikimą teisėjų nepriklausomumo klausimu, turi realią įtaką tiek Europos Sąjungos, tiek nacionalinių teismų ir teisėkūros institucijų praktikai, todėl reikšmingai prisideda prie teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo.

Apibendrinant išnagrinėtus tarptautinės teisės šaltinius, darytina išvada, kad juose sistemiškai ir nuosekliai įtvirtinami konkretūs standartai, skirti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui nacionaliniu lygmeniu. Minėtos rekomendacijos, be kita ko, apima šiuos kertinius aspektus:

- visuose pagrindiniuose dokumentuose vieningai pabrėžiama, kad teisėjas, nagrinėdamas bylą, negali būti saistomas jokio išorinio nurodymo, politinės valios ar institucinio spaudimo. Ši nuostata įtvirtinta, be kita ko, Jungtinių Tautų Pagrindinių principų 2 punkte¹²⁸ ir Europos Tarybos rekomendacijos CM/Rec(2010)12 22 punkte¹²⁹;
- analizuotuose tarptautiniuose dokumentuose taip pat pripažįstama, kad visų instancijų teisėjai yra savarankiški ir sprendimų priėmimo srityje nepriklausomi nuo teismo pirmininko ar aukštesnės instancijos teismo. Tai patvirtinama Jungtinių Tautų principų 6 punkte¹³⁰ ir Venecijos komisijos ataskaitos CDL-AD(2010)004 15 punkte¹³¹;
- analizuoti dokumentai numato būtinumą užtikrinti teisėjų nepriklausomumo principo suponuojamas garantijas, tokias kaip: įgaliojimų trukmės neliečiamumas – nustatytas Jungtinių Tautų principų 12 punkte¹³² ir Venecijos komisijos ataskaitos CDL-AD(2010)004 8 punkte¹³³; teisėjo imunitetas – Jungtinių Tautų principų 16 punkte¹³⁴; materialinio ir socialinio gerbūvio garantijos – Jungtinių Tautų principų 11 punkte¹³⁵ ir Europos Tarybos rekomendacijų CM/Rec(2010)12 54 punkte¹³⁶; teismų savivaldos institucijų savarankiškumas – Europos Tarybos rekomendacijų CM/Rec(2010)12 26 – 27 punktuose¹³⁷;

¹²⁸ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, *op. cit.*

¹²⁹ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, Rekomendacija CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės, *op. cit.*

¹³⁰ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, *op. cit.*

¹³¹ Venecijos komisija, Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, *op. cit.*

¹³² Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, *op. cit.*

¹³³ Venecijos komisija, Report on the Independence of the Judicial System Part I: The Independence of Judges, *op. cit.*

¹³⁴ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, *op. cit.*

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, Rekomendacija CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės, *op. cit.*

¹³⁷ Ibid.

- teisėjo pareiga būti nešališku pabrėžiama kaip profesinė pareiga ir įtvirtinama Jungtinių Tautų principų 2 punkte¹³⁸ bei Europos Tarybos rekomendacijos CM/Rec(2010)12 60 punkte¹³⁹.

Atlikus detalią tarptautinių teisės aktų analizę, sistemiškai vertinant aprašytą informaciją, galima daryti išvadą, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra vienas iš pamatinių tarptautinės teisės sistemos elementų. Tokie dokumentai kaip Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija, suformavo pagrindą, kuris įpareigoja valstybes ne tik deklaruoti teisėjų nepriklausomumą, bet ir užtikrinti veikiančias šio principo įgyvendinimo garantijas. Kiti nagrinėti tarptautinės teisės dokumentai, kaip Jungtinių Tautų Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2010)12 bei Venecijos komisijos dokumentai (ypač CDL-AD(2010)004) sistemiškai detalizuoja konkrečius teisėjų nepriklausomumo principo turinio elementus, kuriais suvienodinami standartai tarp valstybių nustatant rekomendacijas, kurių įgyvendinimas nacionalinėse teisės sistemose būtinas norint užtikrinti realų šio principo įgyvendinimą praktikoje. Tokiu būdu sudaroma tarptautinės teisės normų ir rekomendacijų sistema, kuri užtikrina teisėjų nepriklausomumo principo realų įgyvendinimą.

3.2. Teisėjų nepriklausomumo užtikrinimas nacionaliniuose teisės aktuose

Siekiant sistemiškai suprasti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo procesą, atlikus tarptautinės teisės šaltinių analizę toliau svarbu nustatyti, kaip tarptautinės teisės numatomi standartai įgyvendinami konkrečioje Europos Sąjungos valstybėje narėje, šiuo atveju Lietuvos Respublikoje. Atliekant detalią Lietuvos Respublikos teisės sistemos analizę teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo atžvilgiu būtina pradėti nuo svarbiausio Lietuvos Respublikos teisės šaltinio – Lietuvos Respublikos Konstitucijos. Kaip minėta, teisėjų nepriklausomumo principas yra įtvirtintas, be kita ko, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5, 109, 114, 115 straipsniuose¹⁴⁰, tačiau atsižvelgiant į tai, kad teisėjų nepriklausomumo principas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje buvo detaliam nagrinėjamas analizuojant teisėjų nepriklausomumo principo sampratą, šiame etape Lietuvos Respublikos konstitucinėje doktrinoje įtvirtintos taisyklės susijusios su teisėjų nepriklausomumu nebus nagrinėjamos pakartotinai. Visgi šiame mokslo darbo etape atkreiptinas dėmesys, kad

¹³⁸ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, *op. cit.*

¹³⁹ Europos Tarybos Ministrų Komitetas, Rekomendacija CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės, *op. cit.*

¹⁴⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *op. cit.*

Konstitucijoje įtvirtintos normos ir jų Konstitucinio Teismo išaiškinimai veikia kaip pamatai visai teisinei sistemai, nurodant teisėjų nepriklausomumo principo esmę ir tikslus, kurie turi būti pasiekiami teisiniu reglamentavimu.

Pagrindinis įstatymas detalizuojantis ir įtvirtinantis teisėjų nepriklausomumo principą Lietuvos teisinėje sistemoje yra Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Šio įstatymo preambulėje nurodyta, kad Lietuvos Respublikos teismų įstatymas nustato Lietuvos Respublikos teismų sistemą, jų kompetenciją, teismų organizavimo, veiklos, administravimo ir savivaldos sistemą, principus, teisėjų statusą, pretendentų į teisėjus atrankos, jų skyrimo teisėjais, teisėjų karjeros, atsakomybės procedūras, teisėjų socialines garantijas, kitus su teismais susijusius klausimus. Įstatymo preambulėje taip pat nurodoma, kad Lietuvos Respublikos teismų įstatymas pagrįstas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kituose įstatymuose bei Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse įtvirtintais visuotinai pripažintais teisės principais tarp kurių, be kita ko, paminėtas teisėjų nepriklausomumo principas¹⁴¹.

Teismų įstatymas teisės normomis: 1 straipsnio 1 dalis; 1 straipsnio 3 dalis; 2 straipsnis; 3 straipsnio 3 dalis; 3 straipsnio 4 dalis; 9 straipsnio 1 dalis; 46 straipsnio 1 dalis; 46 straipsnio 2 dalis; 46 straipsnio 3 dalis¹⁴², įtvirtina nuo teisėjų nepriklausomumo principo neatskiriamus teisės viršenybės ir valdžios padalinimo principus bei nustato teismo ir teisėjų poziciją teisės sistemoje ir visuomenėje, t. y. nustato, kad išimtinai teismai (teisėjai) yra įgalioti vykdyti teisingumą. Iš minėtų normų galima daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje teisėjai yra visiškai nepriklausomi teisingumo vykdytojai, jų sprendimai yra privalomi visiems, net ir kitoms valstybinėms institucijoms. Nepriklausomų teisėjų sprendimai negali būti paneigti jokios kitos nacionalinės ar tarptautinės politinės ar kitos valstybinės valdžios. Taip pat įtvirtinama, kad bet kokia forma pasireiškiantis kišimasis į nepriklausomo teisėjo veiklą yra nepriimtinas ir užtraukia įstatymų numatytą atsakomybę. Teisėjai yra saugomi nuo neteisėtų bandymų daryti jiems įtaką ar spaudimą.

Kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose egzistuoja normos, svarbios teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui. Šiuo atveju išskiriamos šios teisės normos: Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 21 straipsnis¹⁴³; Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnio 5 dalis¹⁴⁴; Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos

¹⁴¹ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, Valstybės žinios, 1994, Nr. I-480, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23295>.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-743, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.

¹⁴⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-785, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>.

įstatymo 7 straipsnio 1 - 3 dalys¹⁴⁵; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnio 3 dalis¹⁴⁶, kuriomis Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje įtvirtintos imperatyvios taisyklės, numatančios, kad teisėjai visais atvejais nagrinėdami kiekvienos teisenos ir kiekvieno pobūdžio bylas privalo būti nepriklausomi, vykdyti teisingumą remiantis savo vidiniu įsitikinimu ir vadovaujantis tik įstatymais.

Papildomai Lietuvos Respublikos realų teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą užtikrina Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 231 straipsnio 1 ir 2 dalys numatančios baudžiamąją atsakomybę už trukdymą teisėjui vykdyti įgaliojimus¹⁴⁷. Iš nurodytų straipsnių galima spręsti, kad Lietuvos Respublikoje skiriamas itin didelis dėmesys į teisėjų nepriklausomumo principo apsaugą. Lietuvos Respublikoje laikytina, kad trukdymas teisėjui vykdyti įgaliojimus yra *ultima ratio* (kraštutinės priemonės) principą atitinkantis teisės pažeidimas užtraukiantis baudžiamąją atsakomybę ir atitinkamą bausmę. Tai parodo, kad teisėjų nepriklausomumas laikytinas itin svarbia vertybe ir jo apsauga yra valstybės prioritetas reikalaujantis baudžiamosios teisės mechanizmo taikymo.

Teismų įstatymo 3 straipsnio 5 dalis; 11 straipsnio 1 dalis; 11 straipsnio 3 dalis; 47 straipsnio 8 dalis; 48 straipsnio 1 dalis; 48 straipsnio 4 dalis; 96 straipsnio 1 dalis; 96 straipsnio 2 dalis; 99 straipsnis; 100 straipsnis; 101 straipsnio 1 dalis¹⁴⁸, teisinėje sistemoje įtvirtina teisėjų nepriklausomumo principui įgyvendinti būtiną teisėjams suteikiama garantiją – tinkamą socialinį ir materialinį aprūpinimą. Lietuvos Respublikoje teisėjams yra užtikrinama atitinkamos finansinės garantijos, kaip be kita ko, orus atlyginimas, teisėjui suteikiama speciali pensija, išmoka teisėjo įgaliojimams nutrūkus, taip pat kitos materialinės garantijos. Šių garantijų tvirtumą ir patikimumą užtikrina tai, kad jos jokiais atvejais negali būti mažinamos, tai reiškia, kad net nepalanki politinė valdžia neturi galimybės sumažinti teisėjams suteikiamų materialinių garantijų.

Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 45 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse, 90 straipsnio 1–9 dalyse bei 91 straipsnio 1 ir 2 dalyse¹⁴⁹ įtvirtinta teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimui būtiną garantiją – teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumą *quamdiu se bene gesserit* („kol elgiasi tinkamai“). Lietuvos Respublikoje teisėjas negali būti priverstinai pašalinamas iš einamų pareigų jokia forma, išskyrus ypatingus atvejus, kuomet yra realios ir objektyvios priežastys, įrodančios, kad konkretus asmuo negali vykdyti teisėjo įgaliojimų. Net ir tais atvejais, kai yra pagrindas atleisti teisėją iš pareigų šią funkciją atlieka tik tam tikros išskirtinai aukštu statusu ir garbe pasižyminčios

¹⁴⁵ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas“, Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1029, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6034/asr>.

¹⁴⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas“, Valstybės žinios, 1993, Nr. I-67, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6034/asr>.

¹⁴⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“, Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1968, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555..>

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, op. cit.

¹⁴⁹ Ibid.

institucijos, kai kuriais atvejais vadovaujantis apkaltos procedūra, ir tik pritarus teisėjų savivaldos organui – Teisėjų tarybai. Papildomai, net ir teisėjo pašalinimo procesui pasibaigus, galimai neteisėtai atleistas teisėjas turi teisę atleidimą ginčyti nepriklausomame teisme. Tokiais mechanizmais užtikrinama, kad teisėjai galėtų nevaržomi vykdyti teisingumą ir kad kitoms valdžios institucijoms nepalankus teisėjas negalėtų būti neteisėtai atleidžiamas iš pareigų.

Teismų įstatymo 47 straipsnio 1, 3, 4 ir 7 dalys¹⁵⁰, užtikrina kitą esminę teisėjų nepriklausomumo principo suteikiamą garantiją – teisėjo asmens neliečiamumą. Lietuvos Respublikoje teisėjams yra suteikiamas imunitetas nuo baudžiamojo persekiojimo ar bet kokios formos laisvės suvaržymo, numatant, kad baudžiamasis persekiojimas prieš teisėją gali būti vykdomas iš esmės tik generalinio prokuroro iniciatyva. Šios garantijos būtinos, kad teisėjai negalėtų būti neteisėtai persekiojami kitų valdžios institucijų pageidavimu naudojantis teisinėje sistemoje egzistuojančiais baudžiamojo persekiojimo mechanizmais. Teisėjo imunitetas taip pat užtikrina, kad teisėjo veikla būtų netrikdoma nepagrįstais ar politiškai motyvuotais kaltinimais. Pažymėtina, kad šios garantijos nėra absoliučios ir gali būti pašalinamos kitų valdžios šakų aukščiausio rango atstovų, kaip šalies prezidento arba parlamento jeigu tam yra objektyvus pagrindas.

Teismų įstatymo 10 straipsnio 1 dalimi; 12 skryriumi; 13 skyriumi¹⁵¹, Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje įtvirtinama teisėjų nepriklausomumą užtikrinanti garantija dėl teisminės valdžios organizacinio bei finansinio savarankiškumo. Lietuvos Respublikoje vadovaujantis valdžių padalinimo principu teismas kaip institucija yra visiškai savarankiškas. Teisėjai turi prerogatyvą pagal savo nuožiūrą organizuoti savo institucijų veiklą savarankiškai. Tai atliekama per teismo savivaldą, kurią šiuo metu sudaro 4 valdžios organai – 1) visuotinis teisėjų susirinkimas; 2) teisėjų taryba; 3) teisėjų garbės teismas; 4) teismo teisėjų susirinkimas.

Galiausiai išskiriami Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo straipsniai: 3 straipsnio 2 dalis; 34 straipsnio 2 dalis; 43 straipsnio 1 ir 3 dalys; 48 straipsnio 5 dalis¹⁵², susiję su teisėjų nepriklausomumo principo suponuojama teisėjų pareiga išlikti nešališkiems, vykdyti savo pareigas tinkamai. Lietuvos Respublikoje teisėjai imperatyviai įpareigojami išlikti nešališkais. Įstatymas numato pareigą teisėjams informuoti teismo vadovybę, kad teisme nagrinėjama byla, kurioje dalyvauja jo artimas asmuo, tai leidžia išvengti interesų konflikto ar kitokio pobūdžio aplinkybių sudarančių prielaidą abejoti konkretaus teisėjo nešališkumu. Taip pat numatomas draudimas teisėjui dalyvauti kitų valdžios šakų veikloje, tai užtikrina, kad teisėjai nebūtų ištikimi

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, op. cit.

¹⁵² Ibid.

ideologijoms ar politinėms partijoms, kas pakenktų jų nešališkumui ir galimybei vykdyti teisingumą vadovaujantis išimtinai įstatymais.

Pažymėtina, kad teisėjo nešališkumą papildomai užtikrina teisėjo nusišalinimo ir nušalinimo institutas. Nusišalinimo institutas suteikia Lietuvos Respublikos teisėjams mechanizmą, įgyvendinti teisėjų nepriklausomumo principo suponuojamą konstitucinę pareigą visais atvejais išlikti nešališkais, pašalinant save iš konkrečios bylos sprendžiančio arbitro pozicijos kai nustatoma, kad jie gali tiesiogiai ar netiesiogiai, dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių būti suinteresuoti bylos baigtimi arba yra kitokių aplinkybių, kurios kelia abejonių dėl teisėjo nešališkumo. Šio instituto taikymo tvarka nustatyta Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso 64 - 71 straipsniuose¹⁵³, Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 47 - 60 straipsniuose¹⁵⁴, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 44, 45 straipsniuose¹⁵⁵, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnyje¹⁵⁶. Šiuose įstatymuose atitinkamai jų reglamentuojamam teisenos procesui nustatomi konkretūs pagrindai ir konkreti nusišalinimo ir nušalinimo taikymo tvarka.

Teismų įstatymo VII skyriuje – pretendentų į teisėjus atranka, teisėjų skyrimas ir teisėjų karjera, detalizuojama imperatyvi teisėjų skirimo tvarka, be kita ko, įtvirtinami: pretendentams į teisėjus keliami reikalavimai; teisėjų atrankos tvarka; teisėjų skyrimo tvarka; teisėjų perkėlimo ir perskyrimo tvarka. Laikymasis imperatyvios įstatymo nustatytos teisėjų skyrimo tvarkos, užtikrinančios būsimą teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumą yra būtinas, nes tik teisėtai įgaliojimus įgijęs teisėjas gali būti laikomas nepriklausomu.

Teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui Lietuvos Respublikoje taip pat svarbūs kiti teisės aktai, kurie iš principo konkretizuoja minėtas Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintas teisėjų nepriklausomumo suteikiamas garantijas ir taisykles, kaip, be kita ko, Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymas¹⁵⁷, Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas¹⁵⁸, teisėjų tarybos nutarimai, Nacionalinės teismų administracijos direktoriaus įsakymai ir kiti aktualūs teismų savivaldos leidžiami teisės aktai.

Kaip nustatyta iš atliktos Lietuvos Respublikos teisės aktų analizės, teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas nacionalinėje teisinėje sistemoje yra užtikrinamas kompleksiskai – tiek Konstitucijos, tiek įstatymų, tiek kitų teisės aktų lygmeniu. Nustatyta, kad šis

¹⁵³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, op. cit.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, op. cit.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas, op. cit.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, op.cit.

¹⁵⁷ „Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymas“, Valstybės žinios, 2008 m. lapkričio 15 d., Nr. 131-5022, aktuali redakcija. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.330569/asr>.

¹⁵⁸ „Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas.“ Visuotinis teisėjų susirinkimas. Patvirtinta 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12P-8. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d.

https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/11/teiseju_etikos_kodeksas.doc.

principas neapsiriboja deklaratyviomis nuostatomis, bet yra imperatyviai įtvirtintas kaip praktikoje veikiantis teisės normų visetas.

Taip pat iš išanalizuotų Lietuvos Respublikos teisės aktų matyti, kad tarptautiniuose dokumentuose – Jungtinių Tautų Pagrindiniuose teisėjų nepriklausomumo principuose, Europos Tarybos rekomendacijoje CM/Rec(2010)12 bei Venecijos komisijos dokumentuose, įtvirtinti nepriklausomumo standartai yra realiai įgyvendinami Lietuvos teisėje. Galima daryti išvadą, kad nustatyti tarptautiniai teisėjų nepriklausomumo principo standartai yra realiai perkeltami į Europos Sąjungos valstybės narės, šiuo atveju – Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės sistemą.

Galiausiai atsižvelgiant į visą šiame atliktą analizę, darytina išvada, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra fundamentali vertybė, kurios turinį ir įgyvendinimo standartus formuoja tarptautinė teisė, o jų praktinį įgyvendinimą užtikrina nacionalinė teisės sistema. Tarptautiniai dokumentai – tiek privalomojo, tiek rekomendacinio pobūdžio, nustato bendrus, aiškiai apibrėžtus nepriklausomumo standartus, kuriuos valstybės privalo įtvirtinti nacionaliniuose teisės aktuose. Lietuvos Respublikos pavyzdys rodo, kad tokie standartai – draudimas kištis į teismo veiklą, teisėjų statuso vienodumas, institucinės ir procesinės nepriklausomumo garantijos, materialinės sąlygos bei pareiga būti nešališkiems, yra ne tik formaliai perimti, bet ir realiai taikomi.

4. PRAKTINIAI TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMO IŠŠŪKIAI

Atsižvelgiant į nustatytą teisėjų nepriklausomumo principui užtikrinti būtinų sąlygų platumą ir įvairumą, taip pat į Europos Sąjungos valstybių narių nacionalinio teisinio reglamentavimo, institucinių struktūrų, vertybių ir tradicijų įvairovę, nekyla abejonių, kad įgyvendinant teisėjų nepriklausomumo principą konkrečiose Europos Sąjungos valstybėse narėse praktikoje kyla probleminių situacijų.

Išukiai, kylantys įgyvendinant teisėjų nepriklausomumo principą Europos Sąjungos valstybėse narėse, neišvengiamai tampa teisinių ginčų objektu, todėl šių aktualių situacijų išsamus faktinių aplinkybių nagrinėjimas ir teisinis vertinimas atliekamas būtent teisminių institucijų galutiniuose procesiniuose dokumentuose – tai yra itin svarbūs šaltiniai siekiant suprasti teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo probleminius aspektus. Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą tarptautinės teisės reglamentavimą minimi ginčai apima Europos Sąjungos teisei priklausančias sritis, todėl ypatingą reikšmę įgyja Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau ir ESTT) yra aukščiausia teisminė institucija Europos Sąjungoje, įsteigta siekiant užtikrinti, kad aiškinant ir taikant Europos Sąjungos sutartis būtų laikomasi teisės¹⁵⁹. Būtent šis teismas yra kompetentingas užtikrinti teisės laikymąsi aiškinant ir taikant tarptautines sutartis, taip pat ir vertinti, ar nacionaliniai sprendimai atitinka Europos Sąjungos teisės nuostatas, įskaitant ir teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo standartus, įtvirtintus, be kita ko, Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo¹⁶⁰ ir Pagrindinių teisių chartijoje¹⁶¹.

Siekiant išsamiai atskleisti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemas Europos Sąjungos valstybėse narėse, šioje darbo dalyje atlikta aktualios teismų praktikos analizė, parinkus bylas, kurių sprendimai suformavo precedentinę teisinę doktriną dėl šio principo turinio bei jo taikymo praktikoje. Bylų atranka buvo grindžiama keliomis aiškiomis metodologinėmis nuostatomis. Pirma, buvo siekiama analizuoti tokias bylas, kuriose teisėjų nepriklausomumo principas tapo centriniu teisiniu klausimu. Antra, atrinktos bylos apima skirtingus teisėjų nepriklausomumo aspektus, kurie plačiausiai nagrinėti Europos teismuose, todėl tinkamiausiai atspindi reikšmingiausius iššūkius, kylančius įgyvendinant teisėjų nepriklausomumo principą. Trečia, daugiausia dėmesio skiriama byloms, susijusioms su Lenkijos teismų reforma, kaip vienu ryškiausių pavyzdžių, atskleidžiančių sisteminius iššūkius teisėjų nepriklausomumui Europos Sąjungoje. Ketvirta, atrinktos bylos, autoriaus vertinimu, yra ypač tinkamos atskleisti šiuo metu aktualiausius teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo praktinius niuansus ir probleminius aspektus. Galiausiai, atrinktų bylų analizė leidžia ne tik atskleisti konkrečias problemines situacijas, bet ir identifikuoti bendrąsias teises tendencijas bei standartus, formuojamus tarptautinių teismų jurisprudencijoje, taip sukuriant pagrindą sisteminiam teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo vertinimui Europos Sąjungos valstybėse narėse.

4.1. Lenkijos Respublikos 2017 metų teisėjų reforma

Pradedant analizuoti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo probleminius aspektus praktikoje svarbu atkreipti dėmesį į itin aktualią ir Europos Sąjungos teisei praktikai svarbią Lenkijos Respublikos teisėjų reforma, pradėta 2015 metais. Ši reforma ženkliai paveikė šalies teisminės valdžios struktūrą ir sukėlė rimtų abejonių dėl teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo Lenkijoje. Pagrindiniai pokyčiai apėmė Aukščiausiojo Teismo teisėjų pensinio amžiaus sumažinimą, drausminių procedūrų reformą bei Nacionalinės teisėjų tarybos sudarymo

¹⁵⁹ „Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo.“ Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 202, 2016 m. birželio 7 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ v., „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija.“ Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 326, 2012 m. spalio 26 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

tvarkos pakeitimą, perduodant teisę rinkti teisėjus parlamento daugumai¹⁶². Ši reforma buvo plačiai kritikuojama viešoje erdvėje dėl jos poveikio teisėjų nepašalinamumo ir institucinės nepriklausomybės principams, Lenkijoje buvo organizuojami protestai prieš šią reformą¹⁶³. Minėta Venecijos komisija pateikė nuomonę apie šias Lenkijos Respublikos reformas, kurioje pasiekė išvadą, kad „tokia padėtis, anot (Venecijos) komisijos, kelia rimtų abejonių dėl teisėjų individualaus nepriklausomumo ir trukdo atitikti Europos standartus“¹⁶⁴. Dėl Lenkijos Respublikos teisėjų reformos turinio kilo reali grėsmė Europos Sąjungos valstybės narės teisinės valstybės statusui, taip pat, tikėtina, kad dėl faktinio teisėjų nepriklausomumo sumažinimo buvo įvykdomi žmogaus teisių pažeidimai, todėl Lenkijos Respublikos teisėjų reforma įvairiomis formomis tapo tarptautinio teismo vertinimo objektu tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teisme, tiek Europos Žmogaus Teisių Teisme. Šių institucijų praktika leidžia įvertinti, kokie yra teisėjų nepriklausomumo principo standartai ir kokie veiksniai sukelia teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo lygio sumenkėjimą.

Pirmoji analizuojama ESTT byla susijusi su Lenkijos Respublikos teisėjų reforma yra Komisija prieš Lenkiją (Nr. C-619/18), išnagrinėta 2019 m. birželio 24 d. sprendimu¹⁶⁵. Šioje byloje ginčas kilo dėl Lenkijos Respublikos vykdytos Aukščiausiojo Teismo reformos, kuria 2017 m. buvo sumažintas teisėjų pensinis amžius nuo 70 iki 65 metų, o galimybę tęsti einamas pareigas viršijus šį amžių pavesta spręsti Respublikos Prezidentui, remiantis jo diskrecija. Šios reformos kontekste Europos Komisija kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą, teigdama, kad tokia reforma pažeidžia Europos Sąjungos teisėje įtvirtintus teisėjų nepriklausomumo reikalavimus.

Byloje buvo sprendžiama, ar Lenkijos teisės aktai, kuriais buvo sumažintas Aukščiausiojo Teismo teisėjų pensinis amžius ir suteikta Respublikos Prezidentui diskrecija spręsti dėl teisėjų kadencijos pratęsimo, atitinka Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrą pastraipą¹⁶⁶ bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį¹⁶⁷.

ESTT akcentavo faktinę aplinkybę, kad pagal Lenkijos teisę sprendimą dėl teisėjo įgaliojimų pratęsimo po naujai nustatyto pensinio amžiaus ribos priima Respublikos Prezidentas, vadovaudamasis diskrecija, kuri nėra grindžiama objektyviais ir patikrinamais kriterijais, kuri

¹⁶² „Poland’s Ongoing Rule-of-Law Crisis Explained.“ Notes from Poland, 2025 m. kovo 17 d. <https://notesfrompoland.com/2025/03/17/polands-ongoing-rule-of-law-crisis-explained/>.

¹⁶³ „Protests Staged across Poland as Controversial Judicial Reform Law Signed,“ *DW*, July 26, 2018, <https://www.dw.com/en/protests-staged-across-poland-as-controversial-judicial-reform-law-signed/a-44845875>.

¹⁶⁴ Venecijos komisija, Opinion on the Draft Act Amending the Act on the National Council of the Judiciary, CDL-AD(2017)031, Strasbūras, 2017 m. gruodžio 11 d., [https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD\(2017\)031-e](https://www.coe.int/en/web/venice-commission/-/CDL-AD(2017)031-e).

¹⁶⁵ „Sprendimas byloje C-619/18 Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas).“ InfoCuria – Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0619>.

¹⁶⁶ Europos Sąjunga. *Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo*, op. cit.

¹⁶⁷ *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija* op. cit.

nesuponuoja sprendimo motyvavimo ir nesuteikia galimybės šį sprendimą apskusti teisme, todėl toks reguliavimas nesuderinamas su būtinybe laikytis teismų nepriklausomumo (114 punktas). Be to, teismas pažymėjo, kad sistema sudaro prielaidas dėl teismo teisėjų priklausomumo nuo Respublikos Prezidento valios, o tai reiškia, kad kiti asmenys gali turėti pagrįstų abejonių dėl to teismo teisėjų imuniteto nuo išorės poveikio ir jų neutralumo (82 punktas)¹⁶⁸.

ESTT taip pat nustatė, kad naujuoju įstatymu sumažinus Aukščiausiojo Teismo teisėjų pensinį amžių nuo 70 iki 65 metų, šiam pakeitimui veikiant jau einantiems pareigas teisėjams buvo pažeistas teisėjų nepriklausomumo principas. Teismas konstatavo, kad ši nuostata pažeidė teisėjų nepriklausomumo principo suponuojamą teisėjų nepašalinamumo garantiją ir sudarė prielaidas daryti spaudimą teisėjams, todėl neatitiko Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antros pastraipos reikalavimų (96 punktas). Be to, ESTT pažymėjo, kad teisėjų pensijinio amžiaus sumažinimas aiškinant sistemingai su aukščiau aptarta prezidento teise pratęsti pensijinį amžių pasiekusių teisėjų įgaliojimus sukūrė įspūdį, kad iš tikrųjų taip galėjo būti siekiama pašalinti iš anksto nustatytą teisėjų dalį¹⁶⁹.

ESTT nusprendė, kad tokia situacija, prieštarauja Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje įtvirtintiems teisės į veiksmingą teisminę gynybą ir nepriklausomą teisimą principams. Galiausiai ESTT sprendimu byloje konstatavo, kad ginčijamas teisinis reguliavimas pažeidžia teisėjų nepriklausomumo principą ir sprendimo rezoliucinėje dalyje aiškiai nurodė, kad Lenkijos Respublika neįvykdė įsipareigojimų pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrą pastraipą¹⁷⁰.

Byloje Komisija prieš Lenkijos Respubliką (Nr. C-192/18)¹⁷¹ buvo vertinama Lenkijos Respublikos teisminė reforma, susijusi su bendrosios kompetencijos (žemesnių instancijų) teismų teisėjais. Remiantis naujuoju teisiniu reguliavimu, buvo sumažintas šių teisėjų pensinis amžius, o sprendimus dėl teisėjų įgaliojimų tęstinumo viršijus naują pensinio amžiaus ribą pavesta priimti teisingumo ministrui.

Pagrindinis teisinis klausimas šioje byloje buvo, ar Lenkijos įstatymais nustatyta tvarka, kuria teisėjų įgaliojimų pratęsimas patikėtas vykdomosios valdžios atstovui – teisingumo ministrui, kuris naudojasi plačia diskrecija be aiškių kriterijų, neprieštarauja teisėjų nepriklausomumo principui, įtvirtintam Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antroje pastraipoje. Skirtingai nei byloje C-619/18, kurioje buvo skundžiamas pats pensinio

¹⁶⁸ „Sprendimas byloje C-619/18 Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas)“, op. cit.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, Komisija prieš Lenkijos Respubliką, C-192/18, ECLI:EU:C:2019:924, 2019 m. lapkričio 5 d.

<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=219123&mode=req&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=LT&cid=959347>.

amžiaus sumažinimas, byloje C-192/18 šis aspektas nebuvo savarankiškas ginčo objektas – nagrinėta tik sprendimo teisę suteikiančios institucijos ir jos diskrecijos teisėtumas.

Šiuo ESTT sprendimu konstatuota, kad Lenkijos Respublika, nustatydamą tokią reguliavimą, pažeidė Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrą pastraipą. Teismas nurodė, jog perdavus sprendimų dėl teisėjų karjeros tęstinumo galimybės vertinimą teisingumo ministrui be objektyvių, aiškių ir patikrinamų kriterijų, sudaryta sistema, prieštaraujanti teisėjų nepriklausomumo reikalavimams.

Teismas pabrėžė, kad būtina teisėjų laisvė nuo bet kokio išorinio poveikio ar spaudimo reikalauja tam tikrų garantijų, tokios kaip teisėjų nepašalinamumas (112 punktas). ESTT taip pat pažymėjo, kad bet kokia teisėjams taikoma drausminė tvarka turi užtikrinti garantijas, reikalingas, kad būtų išvengta bet kokio pavojaus, kad tokia tvarka bus naudojama kaip teismo sprendimų turinio politinės kontrolės sistema (114 punktas). Teismas taip pat pažymėjo, kad toks reguliavimas sudaro prielaidas netiesioginiam politiniam spaudimui teisėjams (123 punktas). Galiausiai ESTT pabrėžė, kad gali kilti pagrįstų abejonų, kad nauja sistema iš tikrųjų galėjo būti siekiama leisti teisingumo ministrui savo nuožiūra pašalinti Lenkijos bendrosios kompetencijos teismuose dirbančius tam tikrų grupių teisėjus, sulaukusius naujai nustatyto įprasto pensinio amžiaus, ir palikti kitus teisėjus toliau eiti pareigas (127 punktas)¹⁷².

Vertinant šią bylą sistemiškai su pirmąja analizuota byla Nr. C-619/18, matyti aiškūs panašumai – analizuojami analogiški klausimai dėl teisėjų atleidimo procedūros, vienu atveju dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjų, kitame dėl bendrosios kompetencijos teismo teisėjų, abiem atvejais ESTT pagrindiniu klausimu laikė Lenkijos Respublikos teisėjų įgaliojimų nenutraukiamumo garantijų įgyvendinimo neatitikimą Europos Sąjungos keliamiems standartams. Dėl Lenkijos Respublikos nacionalinio teisinio reglamentavimo susidarė probleminė situacija leidusi kitoms valdžios šakoms daryti įtaką teisėjų padėčiai, tokiu būdu buvo realiai mažinamas teisėjų nepriklausomumas. Abi bylos taip pat ypač reikšmingos tuo, kad ESTT nagrinėdama Lenkijos Respublikos teisėjų nepriklausomumo garantijų įtvirtinimą nacionalinėje teisėje ir jo atitikimą Europos Sąjungos nustatytam teisėjų nepriklausomumo standartui nustatė, kad ginčijamos Lenkijos Respublikos nacionalinės teisės reformos pažeidė teisėjų nepriklausomumo principą, tokiu būdu įtvirtino taikytina teisėjo įgaliojimų nenutraukiamumo garantijos standartą. Šiose bylose ESTT taip pat faktiškai patvirtino, kad teisėjų nepriklausomumo principas suponuoja ne tik teisinę apsaugą nuo tiesioginio kišimosi, bet ir realią apsaugą nuo galimo netiesioginio spaudimo iš kitų valdžios šakų, kaip pavyzdžiui teisingumo ministro ar prezidento galimybė spręsti dėl teisėjų įgaliojimo tęstinumo.

¹⁷² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, Komisija prieš Lenkijos Respubliką, C-192/18, op. cit.

Esminis šių bylų skirtumas tas, kad byloje Nr. C-619/18 buvo, be kita ko, sprendžiamas pensinio amžiaus sumažinimo teisėtumo klausimas, kai tuo tarpu byloje Nr. C-192/18 pažeidimas buvo siejamas išimtinai su kitos valdžios šakos atstovo prerogatyva sprendžiant dėl teisėjų įgaliojimų testinumo, o klausimas dėl pensinio amžiaus sumažinimo bendrosios kompetencijos teismų teisėjams ieškiniu nebuvo iškeltas. Skirtinga ESTT bylų išnagrinėjimo apimtį nulėmė iš esmės skirtinga Europos Komisijos „strategija“ reiškiant reikalavimus, nes sprendime byloje Nr. C-192/18 įsakmiai nurodoma, kad Europos Komisija pažymėjo, ji nesiekia ginčyti paties Lenkijos bendrosios kompetencijos teismų teisėjų pensinio amžiaus sumažinimo (116 punktas)¹⁷³, todėl vadovaujantis *ex officio* principu ESTT neturėjo pagrindo šį klausimą nagrinėti. Autoriaus nuomone Europos Komisijos pasirinkimas reikšti iš esmės skirtingus reikalavimus esant analogiškoms aplinkybėms sudaro galimą ESTT jurisprudencijos nenuoseklumą ir nekonkretumą ateityje sprendžiant dėl valstybės narės teisės mažinti bendrosios kompetencijos teismų teisėjų pensinį amžių ir taip pat sudaro įspūdį, kad teismas netaiko teisėjų įgaliojimo vienodumo principo, laikydamas, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjų nepriklausomumas yra labiau saugotinas nei žemesnės instancijos teisėjų.

Sekantis svarbus Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas Lenkijos teisėjų reformos vertinimo aspektu buvo priimtas 2019 m. lapkričio 19 d. sujungtose bylose Nr. C-585/18, Nr. C-624/18 ir Nr. C-625/18¹⁷⁴. Šioje byloje nagrinėtos faktinės aplinkybės susijusios su tuo, kad 2017 m. Lenkijos Respublikos vykdyta teisminė reforma numatė naujos institucijos – Aukščiausiojo Teismo Drausmės bylų kolegijos, įsteigimą. Jai buvo suteikta išimtinė kompetencija spręsti ne tik teisėjų drausmės bylas, bet ir paaukštinimų, perkėlimų ar kitus su teisėjų statusu susijusius klausimus. Visi šios kolegijos nariai buvo paskirti pagal naujai įtvirtintą skyrimo tvarką, o jų paskyrimai nebuvo pavaldūs nepriklausomai teisminės kontrolės sistemai. Šios aplinkybės sukėlė abejonių dėl kolegijos nepriklausomumo ir atitikimo Europos Sąjungos teisiniams standartams.

Bylose buvo sprendžiama, ar Lenkijos nacionalinės teisės nuostata, kuri teisminę kompetenciją suteikė Drausmės bylų kolegijai, kurios sudarymo ir veikimo tvarka kėlė abejonių dėl nepriklausomumo, atitinka Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo nuostatas dėl teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo.

ESTT byloje nusprendė, kad Lenkijos Drausmės bylų kolegija neatitinka nepriklausomo ir nešališko teismo reikalavimų, įtvirtintų Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje. Institucija, kuri netenkina šių reikalavimų, negali vykdyti teisingumo Europos Sąjungos teisei priklausančiose

¹⁷³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, Komisija prieš Lenkijos Respubliką, C-192/18, op. cit.

¹⁷⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2019 m. lapkričio 19 d. sprendimas, sujungtos bylos C-585/18, C-624/18 ir C-625/18, A. K. ir kt. (Aukščiausiojo Teismo Drausmės bylų kolegijos nepriklausomumas), ECLI:EU:C:2019:982. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0585>.

srityse. Todėl kitam nacionaliniam teismui, atitinkančiam nepriklausomumo reikalavimus, kyla pareiga netaikyti šios nacionalinės teisės normos.

Šis sprendimas motyvuotas tuo, kad teisėjai turi būti apsaugoti nuo išorinės įtakos ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jų nepriklausomumui (125 punktas). Siekiant to, turi egzistuoti taisyklės, be kita ko, dėl teismo sudėties, jo narių skyrimo, įgaliojimų trukmės bei nušalinimo ir atleidimo pagrindų, kad teisės subjektams nekiltų pagrįstų abejonų dėl teismo nepriklausomumo ir neutralumo, ypač kai susikerta interesai (123 punktas). Konkrečiu atveju teismas, įvertinęs faktines aplinkybes ir teisėjų nepriklausomumo principo taikymą, nustatė, kad Drausmės bylų kolegijos sudarymo būdas ir jos institucinė padėtis Aukščiausiąjame Teisme – kartu su tuo, kad visi kolegijos teisėjai buvo paskirti pagal pertvarkytą procedūrą, o sprendimai dėl jų paskyrimo nepavaldūs nepriklausomai teisminės kontrolės tvarkai – galėjo sukelti pagrįstų abejonų dėl šios kolegijos atsparumo išorinei politinei įtakai (143–153 punktai). Galiausiai ESTT konstatavo, kad kai nacionalinės teisės pagrindu byla nagrinėti paskiriama institucija, neatitinkanti nepriklausomo ir nešališko teismo reikalavimų, kitas teismas, siekdamas užtikrinti veiksmingą teisminę apsaugą ir vadovaudamasis lojalaus bendradarbiavimo principu, privalo netaikyti tokios nacionalinės nuostatos¹⁷⁵.

Šis sprendimas reikšmingas ne tik dėl to, kad ESTT iš esmės konstatavo, kad Lenkijos Respublikos institucija – Drausmės bylų kolegijos neatitinka teisėjų nepriklausomumo principo keliamų standartų, todėl nėra nepriklausomas ir nešališkas teismas. Taip pat svarbi šia byla įtvirtinta ESTT jurisprudencija, kuria buvo patvirtinta imperatyvi nacionalinių teismų pareiga netaikyti Europos Sąjungos teisei prieštaraujančių nacionalinių normų, remiantis Europos Sąjungos teisės viršenybės ir lojalaus bendradarbiavimo principais. Tokiu būdu ESTT priėmė, autoriaus nuomone, itin griežtą ir reikšmingą sprendimą įpareigoti nesivadovauti demokratiniu procesu priimta nacionalinės teisės nuostata, dėl jos nesutapimo su Europos Sąjungos standartais, grindžiamais teisėjų nepriklausomumo principu.

Lenkijos Respublikos teismo reformos nesuderinamumą su teisėjų nepriklausomumo principu Europos Sąjungos praktikoje papildomai patvirtina Europos Žmogaus Teisių Teismas. Byloje *Grzęda v. Poland*, (Nr. 43572/18, 2022 m. kovo 15 d.) buvo nagrinėta Lenkijos teisminė reforma, kuria vykdant 2018 m. Nacionalinės teisėjų tarybos nariai, išrinkti teisėjų savivaldos pagrindų, buvo pašalinti iš pareigų nepasibaigus jų kadencijai. Pareiškėjas – teisėjas Leszek Grzęda, neteko Nacionalinės teisėjų tarybos nario statuso remiantis naujuoju teisiniu reguliavimu, tačiau jam nebuvo suteikta galimybė apskusti šio sprendimo teismine tvarka. Nacionalinės teisėjų

¹⁷⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2019 m. lapkričio 19 d. sprendimas, sujungtos bylos C-585/18, C-624/18 ir C-625/18, A. K. ir kt., op. cit.

taryba, kaip pabrėžė pats EŽTT, yra institucija, kurios viena pagrindinių funkcijų – užtikrinti teisėjų nepriklausomumą (326 punktą)¹⁷⁶.

Šioje byloje buvo sprendžiama, ar be teisminės kontrolės atliktas konstitucinės institucijos – Nacionalinės teisėjų tarybos, nario kadencijos nutraukimas pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį bei kelia grėsmę teisėjų nepriklausomumo principui.

Europos Žmogaus Teisių Teismas 2022 m. kovo 15 d. vienbalsiai priėmė sprendimą konstatavo, kad Lenkijos valstybė pažeidė pareiškėjo teisę į teismą pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnį.

EŽTT nustatė, kad pareiškėjas buvo visiškai eliminuotas iš teismo ginčo, susijusio su jo teise išbūti paskirtoje konstitucinėje institucijoje visą kadenciją, ir pabrėžė, kad teisminės kontrolės nebuvimas šioje byloje pažeidė pačią teisės kreiptis į teismą esmę (344 - 349 punktai). Taip pat EŽTT nuosekliai atskleidė platesnį konstitucinių reformų Lenkijoje kontekstą, pastebėdamas, kad visa įvykių seka ryškiai parodo, jog teisminės reformos buvo nukreiptos į teisėjų nepriklausomumo silpninimą (348 punktą). Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad naujoji Nacionalinė teisėjų taryba, kurios daugumą sudarė parlamentu paskirti nariai, negali būti laikoma nepriklausoma. EŽTT, remdamasis tiek Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija, tiek Lenkijos Aukščiausiojo Teismo išvadomis, priėmė išvadą, kad Lenkijos Respublikos Nacionalinės teisėjų tarybos nepriklausomumas nėra užtikrinamas (322 punktą).

Šiame kontekste EŽTT konkretaus asmens teisminį skundą, dėl neteisėto pašalinimo iš Nacionalinės teisėjų tarybos, vertino ne kaip izoliuota institucijų klaida, bet kaip dalį reformų sukurtos tendencijos paneigti teisėjų nepriklausomumo principą nacionalinėje teisėje. Teismas dar kartą patvirtino, kad teisėjų nepriklausomumo principas, kaip esminė teisė į teisingą teismą sudedamoji dalis įtvirtinta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, negali būti pažeidžiama, net ir demokratiniais procesais priimtomis reformomis, galiausiai pažymėjo, kad „šalių užduotis užtikrinti teisminės valdžios nepriklausomumą yra ypač svarbi“ (324 punktą)¹⁷⁷. Tokiu būdu EŽTT analogiškai su ESTT formuoja praktiką, kad net ir demokratinėje valstybėje teisėtai priimti nacionalinės teisės pakeitimai gali prieštarauti pagrindinėms žmogaus teisių ginamoms vertybėms, kaip teisėjų nepriklausomumo principui.

Atsižvelgiant į visa tai, kas nustatyta galima daryti išvadą, kad Lenkijos teismų reforma yra itin reikšmingas ir naujas pavyzdys, kaip net demokratinėse Europos Sąjungos valstybėse, pasitelkiant teisėtus, politinę valią pagrįstus procesus, gali kilti grėsmė teisėjų nepriklausomumo

¹⁷⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas, Gręžda prieš Lenkiją, peticijos Nr. 43572/18, Didžiosios kolegijos sprendimas, 2022 m. kovo 15 d. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-216400%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-216400%22]}).

¹⁷⁷ Ibid.

principui. Dėl reformos nesuderinamumo su teisinės valstybės vertybėmis nekyla abejonių, nes Europos Sąjungos Teisingumo Teismas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas savo jurisprudencijoje nuosekliai konstatavo, kad Lenkijos reformos pažeidė teisėjų nepriklausomumo principą. Išanalizuoti sprendimai įtvirtina naujus, konkrečius teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui standartus, kuriais brėžiama riba tarp valstybės teisės laisva valia organizuoti nacionalinę teisę ir pareigos užtikrinti tinkama teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą nesudarant abejonių dėl valstybėje vykdomų procesų nešališkumo ir kitų valdžios šakų nesikišimo į teisėjų savivaldą. Išnagrinėtos bylos leidžia sudaryti pilnavertį vaizdą dėl Lenkijoje įvykusios teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo krizės, kuria būtina išryškinti siekiant suprasti galimus teisėjų neriklausomumo principo įgyvendinimo Europos Sąjungoje probleminius aspektus.

Galiausiai apibendrinant sutiktina su Ryszard Balicki ir Agnès Juškevičiūtės-Vilienės išvada, kad „nors Lenkijos Respublikos Konstitucijoje yra įtvirtinti demokratinės santvarkos, teisingumo, teisėjų ir teismų nepriklausomumo pagrindai, tačiau tai neapsaugojo Lenkijos visuomenės nuo PiS priimtų politinių sprendimų, kurie visiškai pažeidė minėtus konstitucinius imperatyvus ir yra būdingi autoritariniams / totalitariniams režimams, kurių tikslas – teismų pavaldumas vykdomajai ir įstatymų leidžiamajai valdžiai ir valdžios sprendimų legalizavimas“¹⁷⁸.

4.2. Europos Teismų Praktika

Tolimesnis etapas siekiant pilnavertiškai išnagrinėti kokie gali kilti įšūkiai įgyvendinant teisėjų neriklausomumo principą Europos Sąjungoje yra kitų aktualių Europos Sąjungoje jurisdikciją turinčių tarptautinių teismų, ESTT ir EZTT, precedentinių bylų analizę.

Pirmoji aktuali byla suformavusi teisinį precedentą ESTT vertinti Europos Sąjungos valstybių narių teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą yra ESTT byla Associação Sindical dos Juízes Portugueses (Nr. C-64/16). Šioje byloje procesas prasidėjo dėl to, kad 2014 m. Portugalijoje įgyvendinant fiskalinės drausmės politiką ir Europos Sąjungos ekonominio koregavimo reikalavimus, buvo taikytos viešojo sektoriaus atlyginimų sumažinimo priemonės, kurios paveikė ir teisėjus. Nacionalinė teisėjų profesinė sąjunga – Associação Sindical dos Juízes Portugueses – suabejojo tokių priemonių teisėtumu, manydama, kad jos pažeidžia teisėjų nepriklausomumo principą. Dėl to nacionalinis teismas pateikė prašymą priimti prejudicinį sprendimą Europos Sąjungos Teisingumo Teismui¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Ryszard Balicki ir Agnès Juškevičiūtė-Vilienė, „Teisingumo vykdymo iššūkiai Lenkijos Respublikoje: teismo nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemos“, Teisė 121 (2021): 7–20. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/24379>.

¹⁷⁹ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2018 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Associação Sindical dos Juízes Portugueses, C-64/16.

Šioje byloje buvo sprendžiamas teisinis klausimas, ar priemonės, kuriomis nacionaliniu lygmeniu mažinamas teisėjų darbo užmokestis dėl bendrų ekonominių aplinkybių, neprieštaruja Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrajai pastraipai, kuri įpareigoja valstybes nares užtikrinti veiksmingą teisminę gynybą Europos Sąjungos teisės srityse, taip pat ar nepažeidžiamas teisėjų nepriklausomumo principas?

2018 m. vasario 27 d. ESTT paskelbė sprendimą, kuriame pripažino, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra tiesiogiai saugomas pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrąją pastraipą. ESTT taip pat nusprendė, kad teisėjų nepriklausomumo principas neprieštaruja sprendimui taikyti Tribunal de Contas (Audito Rūmai) nariams bendras atlyginimų mažinimo priemones, kaip nagrinėjama pagrindinėje byloje (52 punktas).

Šioje byloje Europos Sąjungos Teisingumo Teismas pirmą kartą aiškiai pripažino, kad teisėjų nepriklausomumas yra tiesiogiai saugomas pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrąją pastraipą. Sprendime konstatuota, kad „teismai“ kaip tai suprantama pagal Europos Sąjungos teisę, turi atitikti veiksmingos teisminės gynybos reikalavimus, o prie aplinkybių, į kurias reikia atsižvelgti vertinant, ar institucija yra „teismas“, priskiriamos šios: institucija yra įsteigta pagal įstatymus, ji nuolatinė, jos jurisdikcija yra privaloma, procesas joje yra grindžiamas rungimosi principu, ji taiko teisės normas ir yra nepriklausoma (37 ir 38 punktai)¹⁸⁰. ESTT sistemiškai aiškindamas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrą pastraipą¹⁸¹ ir Pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį, kuriame įtvirtintas veiksmingos teisminės gynybos bei nepriklausomo ir nešališko teismo principas įsakmiai nurodė, kad nepriklausomumo garantija, kuri yra neatsiejama nuo teismo paskirties, būtina ne tik Europos Sąjungos lygmeniu, būtent Europos Sąjungos teisėjams ir Teisingumo Teismo generaliniams advokatams, kaip numatyta Europos Sąjungos sutarities 19 straipsnio 2 dalies trečioje pastraipoje, bet ir valstybių narių lygmeniu nacionaliniams teismams (42 punktas). ESTT išaiškino teisėjų nepriklausomumą pažymėdamas, kad nepriklausomumo sąvoka, be kita ko, suponuoja, kad institucija savo jurisdikcinę veiklą vykdo visiškai autonomiškai, jos nesaisto jokie hierarchijos ar pavaldumo ryšiai, ji negauna jokių nurodymų ar įpareigojimų, taigi yra apsaugota nuo išorinio poveikio ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jos narių nepriklausomų sprendimų priėmimui ir turėti įtakos jų sprendimams (44 punktas)¹⁸².

Ši byla yra ypač reikšminga tuo, kad joje pirmą kartą ESTT jurisprudencijoje buvo pripažinta, jog teisėjų nepriklausomumo standartų laikymasis yra neatsiejama Europos Sąjungos

<https://curia.europa.eu/juris/document.jsf?text=&docid=199682&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=19799998>.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Europos Sąjunga. *Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo*, op. cit.

¹⁸² Europos Sąjunga, *Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija*, op. cit.

valstybių narių pareiga, kylanti tiesiogiai iš Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio. Spręsdamas dėl teisėjų atlyginimų sumažinimo fiskalinės krizės kontekste, ESTT iškėlė esminį iššūkį valstybėms narėms – kaip suderinti teisėtus valstybės biudžetinius tikslus su būtinybe užtikrinti institucijų nepriklausomumą nuo išorinio poveikio. ESTT nustatė, kad net ekonominio suvaržymo sąlygomis valstybės narės negali priimti priemonių, kurios keltų pagrįstų abejonių dėl teisėjų nepriklausomumo, ir tuo pačiu įtvirtino jurisprudencinį pagrindą vėlesniems sprendimams, kuriuose jau sprendžiami sisteminiai teisėjų nepriklausomumo pažeidimai.

Toliau analizuojant teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo išukius Europos Sąjungos praktikoje, būtina išskirti ESTT jurisprudenciją, susijusią su nacionalinių teisėjų skyrimo procedūrų suderinamumu su Europos Sąjungos pagrindinėmis teisės normomis. Viena iš reikšmingų bylų šioje srityje yra *Repubblica prieš Il-Prim Ministru* (Nr. C-896/19)¹⁸³. Byloje ginčas kilo dėl Maltos Respublikoje galiojusios teisėjų skyrimo procedūros, pagal kurią Ministro Pirmininko vaidmuo buvo esminis – jis vienasmeniškai inicijuodavo kandidatų paskyrimą, o Prezidentas tik formaliai patvirtindavo tokį teikimą. Tokia procedūra nenumatė nei teisėjų atrankos tarybos vertinimo, nei objektyvių kriterijų ar nepriklausomos išorinės kontrolės mechanizmų. Nacionalinis teismas, turėdamas abejonių dėl šios procedūros atitikties Europos Sąjungos teisės normoms, kreipėsi į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą¹⁸⁴.

Byloje buvo sprendžiama, ar Maltos Respublikos teisėjų skyrimo procedūra, kuriai būdingas neapribotas Ministro Pirmininko vaidmuo, atitinka Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalies antrąją pastraipą bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnį, kuriame įtvirtinta teisė į veiksmingą teisminę apsaugą nepriklausomame ir nešališkame teisme.

ESTT 2021 m. balandžio 20 d. ESTT priėmė sprendimą, kuriuo nenustatė Europos Sąjungos teisės pažeidimo, tačiau pripažino, kad nors valstybė narė turi diskreciją organizuoti savo teisminę sistemą, ji privalo užtikrinti, kad vykdomos reformos nesumažintų teisėjų nepriklausomumo apsaugos lygio, kuris jau buvo pasiektas narystės Europos Sąjungoje metu.

Sprendžiant byloje iškeltą klausimą ESTT pažymėjo, kad valstybių narių teisingumo sistemos organizavimas priklauso šių valstybių narių kompetencijai, vis dėlto įgyvendindamos šią kompetenciją valstybės narės turi laikytis iš Europos Sąjungos teisės joms kylančių įpareigojimų, kaip be kita ko, teismų nepriklausomumas, kuris nustato pareigą, kad teisėjai būtų apsaugoti nuo išorinės įtakos ar spaudimo, kurie gali kelti grėsmę jų nepriklausomumui (47 – 56 punktai). ESTT

¹⁸³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2021 m. balandžio 20 d. sprendimas, byla C-896/19, *Repubblica prieš Il-Prim Ministru*, ECLI:EU:C:2021:311. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0896>.

¹⁸⁴ *Ibid.*

nagrinėdama konkrečios bylos aplinkybes ir sprendama dėl Maltos Respublikos Ministro Pirmininko įtakos teisėjų skirimo procedūroje iš esmės konstatavo, kad Maltos Respublikos teisėjų skirimo procedūra nuo jos prisijungimo prie Europos Sąjungos nesikeitė, todėl jau nustatyta, kad Maltos teisė atitinka Europos Sąjungos keliamus teisinės valstybės reikalavimus, kaip be kita ko teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui keliamus standartus (59 – 66 punktai). Vis dėlto ESTT pabrėžė, kad valstybė narė negali keisti savo teisės aktų taip, kad sumažintų teismų nepriklausomumo apsaugos lygį, jau pasiektą įstojimo į Europos Sąjungą metu. Valstybės privalo užtikrinti, kad būtų išvengta bet kokio jų teisės aktų, reglamentuojančių teisingumo vykdymo sistemos organizavimą, regresio šios vertybės atžvilgiu, ir nepriimti teisės normų, kurios pažeistų teismų nepriklausomumą (63 - 65 punktai)¹⁸⁵.

Apibendrinant šios bylos analizę galima daryti išvadą, kad šia byla ESTT iš esmės nustatė, kad valstybės narės jau įstojusios į Europos Sąjungą atitinka teisėjų nepriklausomumo standartus, tačiau valstybės narės negali pakeisti savo teisės aktų tokiu būdu, kad būtų mažinamas šio principo apsaugos lygis.

Dar vienas svarbus Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos pavyzdys, susijęs su problemomis kylančiomis įgyvendinant teisėjų nepriklausomumo principą, yra 2020 m. kovo 26 d. sprendimas sujungtose bylose Nr. C-542/18 RX-II Simpson prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Nr. C-543/18 RX-II HG prieš Europos Komisiją¹⁸⁶. Abi bylos kilo dėl teisėjų paskyrimo į Europos Sąjungos viešosios tarnybos teismą (ESTT padalinį) procedūros. Pareiškėjai Simpson ir HG ginčijo bylą, kurias nagrinėjo teisėjas, paskirtas remiantis kandidatų sąrašu, kuris nebuvo sudarytas konkrečiai į tuomet atsilaisvinusią vietą, teisėtumą. Jie teigė, kad pažeidimas galėjo turėti įtakos jų bylą nagrinėjusio teismo teisėtumui ir jo nepriklausomumui.

Byloje buvo sprendžiama, ar paskyrimo procedūros pažeidimas, kai buvo naudojamas netinkamai parengtas kandidatų sąrašas, gali sąlygoti teismo neteisėtumą dėl nepriklausomumo principo pažeidimo bei kelti pagrįstų abejonų dėl teismo sudėties teisėtumo?

2020 m. kovo 26 d. ESTT nusprendė, kad sprendimai, kuriuos teisėjas priėmė buvo legitimūs, jie išliko galiojantys ir nebuvo panaikinti, nes nekilo pagrįstų abejonų dėl paskirto teisėjo, taip pat ir visos kolegijos, nepriklausomumo ar nešališkumo.

Nagrinėjamu atveju teismas išnagrinėjęs faktines aplinkybes byloje nustatė, kad paskyrimo procedūra buvo pažeista (68 punktas). ESTT tai nustatęs sprendė, ar procedūrinis pažeidimas galėjo lemti teisėjo nepriklausomumo principo pažeidimo, kas sąlygotu teismo neligitimumą ir

¹⁸⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2021 m. balandžio 20 d. sprendimas, byla C-896/19, Repubblika prieš II-Prim Ministrą, op. cit.

¹⁸⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, 2020 m. kovo 26 d. sprendimas, Simpson prieš Tarybą ir HG prieš Komisiją (bylos C-542/18 RX-II ir C-543/18 RX-II), ECLI:EU:C:2020:232. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0542>.

atsižvelgiant į tai, kad teisėjas į pareigas buvo paskirtas laikantis pagrindinių Tarnautojų teismo teisėjų skyrimo nuostatų, o pažeidimas buvo tik dėl viešo kvietimo teikti kandidatūras tvarkos nesilaikymo priėmė išvadą, kad tokio pažeidimo nepakanka konstatuoti, kad jis buvo tokio pobūdžio ir sunkumo, kad sukėlė realų pavojų, jog Taryba nepagrįstai naudojosi savo įgaliojimais, pažeisdama visą skyrimo proceso rezultata, ir dėl to teisės subjektams kilo pagrįstų abejonių dėl į trečiąją laisvą vietą paskirto teisėjo, taigi ir dėl kolegijos, į kurią jis buvo paskirtas, nepriklausomumo ir nešališkumo (75 – 79 punktai).

Šia byla pateiktas ESTT teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problematikos išaiškinimas patvirtina, kad jau suformuota taisyklė, kad teismas privalo būti „įsteigtas pagal įstatymą“ nėra absoliuti, t. y., esant formaliam paskyrimo procedūros neatitikimui, būtina nustatyti, ar toks pažeidimas realiai sukėlė pavojų teismo nepriklausomumui ar sudėties teisėtumui. Kitaip tariant, pažeidimo pobūdis ir mastas turi būti vertinami sistemiškai, atsižvelgiant į visą paskyrimo kontekstą. Tokiu būdu šiame sprendime ESTT iš esmės suformulavo kriterijus, pagal kuriuos sprendžiama, ar teisėjų paskyrimo procedūros pažeidimas yra toks reikšmingas, kad gali sukelti pagrįstų abejonių dėl teismo sudėties teisėtumo ir nepriklausomumo.

Sekanti aktuali byla yra Europos Žmogaus Teisių Teismo byla Baka prieš Vengriją (peticijos Nr. 20261/12). Pareiškėjas András Baka 2009 m. buvo paskirtas Vengrijos Aukščiausiojo Teismo pirmininku šešerių metų kadencijai. 2011 m., priėmus naują Vengrijos Konstituciją ir jos pereinamąsias nuostatas, jo kadencija buvo nutraukta anksčiau laiko, o nauju teisiniu reguliavimu pareiškėjui buvo užkirstas kelias ginčyti atleidimą teismine tvarka. A. Baka buvo pašalintas iš pareigų po to, kai viešai kritikavo vykdomas teismų reformas, keldamas klausimus dėl teisėjų nepriklausomumo.

Byloje nagrinėtas teisinis klausimas, ar Vengrijos Aukščiausiojo Teismo pirmininko András Baka atleidimas iš pareigų sąlygojo Konvencijos 6 ir 10 straipsnių pažeidimus.

EŽTT 2016 m. birželio 23 d. pripažino, kad Vengrija pažeidė tiek Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį, tiek 10 straipsnį. Teismas padarė išvadą, kad nagrinėjamu atveju įvyko Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas dėl to, jog valstybė paneigė pareiškėjo galimybę kreiptis į nepriklausomą teismą dėl jo atleidimo teisėtumo (122 punktas).

Teismas pažymėjo, kad pagal tuo metu galiojusią Vengrijos teisę teismų pirmininkai turėjo teisę į teisinę gynybą atleidimo atveju, tačiau „nacionalinė teisė aiškiai neišskyrė teisės kreiptis į teismą“ (118 punktas). Atsižvelgęs į aplinkybes, kad įstatymas nenumatė aiškaus išimties mechanizmo, o A. Baka pašalinimas buvo grindžiamas Konstitucijos pakeitimu, kuris negalėjo būti vertinamas teisme, teismas konstatavo, kad pareiškėjo teisė į teismą buvo faktiškai paneigta (115 punktas). Sprendimo pabaigoje EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjo pašalinimo pagrindas – naujos Konstitucijos įsigaliojimas, negali būti laikomas objektyvia ir proporcinga priežastimi, nes

pareiškėjo pareigos iš esmės išliko tokios pačios, o politinė reakcija į jo nuomonę negali būti teisėtas pagrindas pašalinti jį iš pareigų (175 punktas).

Ši byla yra svarbi, nes EŽTT šį atvejį vertino ne tik kaip asmeninį teisėjo teisių pažeidimą, bet ir kaip sisteminę grėsmę teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui. EŽTT jurisprudencijoje įtvirtino taisyklę, kad teisėjų nepriklausomumo principas apima teisėjų įgaliojimų nenutraukiamumo garantiją. Autoriaus nuomone, ši byla svarbi teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problematikos aiškinimui, nes joje EŽTT įtvirtino, kad teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimai negali būti pateisinami konstituciniais ar teisės aktų pagrindais.

Taip pat svarbus Europos Žmogaus Teisių Teismo 2018 m. rugsėjo 25 d. sprendimas byloje Denisov prieš Ukrainą (peticijos Nr. 76639/11)¹⁸⁷. Šioje byloje pareiškėjas Anatolijus Denisovas pateikė pareiškimą, kuriame nurodė, kad jo atleidimas iš Kijevo administracinio apeliacinio teismo pirmininko pareigų Ukrainos specialiosios institucijos – Aukščiausiojo teisingumo tarybos, iniciatyva nebuvo suderinamas su Konvencijos reikalavimais. Nors jis liko eiti teisėjo pareigas tame pačiame teisme, buvo iškeltas klausimas, ar procedūros, kurių pagrindu jis buvo pašalintas iš vadovaujančios pozicijos, atitiko nepriklausomo ir nešališko teismo principą¹⁸⁸.

Byloje buvo nagrinėjama, ar atleidimo iš teismo pirmininko pareigų procedūra, kai ją vykdo institucija, kurios nepriklausomumas ir nešališkumas kelia abejonių, ir ar vėlesnė sprendimo peržiūra teisme, atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio reikalavimus?

2018 m. rugsėjo 25 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendimu buvo konstatuotas pareiškėjo Anatolijaus Denisovo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą pažeidimas. Teismas vienbalsiai konstatavo, jog įvyko Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, nes pareiškėjo byla nebuvo išnagrinėta nepriklausomo ir nešališko teismo, įsteigto pagal įstatymą.

Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje pabrėžė, kad pareiškėjas nebuvo atleistas iš teisėjo pareigų, tačiau jo atleidimas iš administracinių teismo pirmininko pareigų, vis tiek turėjo reikšmingą poveikį jo teisėms, kadangi pareiškėjas buvo paskirtas penkerių metų kadencijai ir jo atleidimas turėjo tiesioginį poveikį profesiniam statusui bei atlyginimui (punktas 47). EŽTT sprenddamas dėl pareiškėjo atleidimo iš pareigų aplinkybių nustatė, kad Aukščiausioji teisingumo taryba, priėmusi sprendimą dėl atleidimo, netenkino nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimų. Aukščiausiąją teisingumo tarybą sudarė 18 narių, iš kurių tik 8 buvo teisėjai, o

¹⁸⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas, Denisov prieš Ukrainą, peticijos Nr. 76639/11, 2018 m. rugsėjo 25 d., Didžioji kolegija. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186688>.

¹⁸⁸ *ibid*

likusieji buvo paskirti politinių institucijų, įskaitant Generalinį prokurorą. Tokia sprendima priimančios institucijos sudėtis kelia pagrįstų abejonių jos nepriklausomumo nuo vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios (punktas 70). Be to, dalis Aukščiausiosios teisingumo tarybos narių prieš tai buvo aktyviai įsitraukę į pareiškėjo veiklos tyrimą, o tai papildomai kelia objektyvių abejonių dėl šios institucijos nešališkumo, nes nagrinėjamu atveju Aukščiausioji teisingumo taryba vienu metu atliko ir tyrimo, ir sprendimų priėmimo funkcijas (punktas 71). EŽTT taip pat pažymėjo, kad sprendimas atleisti pareiškėjas buvo skūstas Aukščiausiajam administraciniam teismui, tačiau šis teismas neturėjo įgaliojimų panaikinti Aukščiausios teisingumo tarybos sprendimo, taigi pareiškėjui nesuteikė realios teisinės gynybos, be to pats Aukščiausias administracinis teismas yra pavaldus Aukščiausios teisingumo tarybos drausminei jurisdikcijai, kas kelia pagrįstų abejonių dėl pastarosios institucijos nepriklausomumo (75 – 79 punktai). Galiausiai teismas padarė išvadą, kad pareiškėjo byla nebuvo išnagrinėta institucijoje, kuri atitiktų nepriklausomo ir nešališko teismo, įsteigto pagal įstatymą, reikalavimus (punktas 82)¹⁸⁹.

Ši byla yra itin aktuali teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo apsaugai, nes EZTT iš esmės joje įtvirtino ne tik teisėjų įgaliojimų nenutraukiamumo garantiją, bet ir papildomai numatė apsaugas teisėjo karjerai ir profesinei padėčiai, numatant, kad sprendimus dėl teisėjų karjeros priimančios institucijos turi būti sudaromos daugiausia iš teisėjų, kurie paskirti ar išrinkti jų pačių bendruomenės (68 punktas).

Apibendrinant pažymėtini šie svarbiausi išanalizuotose bylose nustatyti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui kylančių iššūkių sprendimai. Bylose Associação Sindical dos Juizes Portugueses (Nr. C-64/16) ir Repubblica prieš Il-Prim Ministru (Nr. C-896/19), ESTT aiškiai įtvirtino taisyklę, kad laikantis Europos Sąjungos valstybės narės privalo organizuoti nacionalinį reglamentavimą taip, kad būtų užtikrinti Europos Sąjungos teisės reikalavimai teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui, įtvirtinti Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 19 straipsnio 1 dalyje bei Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnyje. Tokiu būdu suformuotas Europos Sąjungos teisinėje praktikoje įtvirtintas bazinis reikalavimas, kad valstybių narių teisminės institucijos būtų apsaugotos nuo bet kokios išorinės įtakos, ypač kai teisėjų skyrimo ar atleidimo procedūros yra neproporcingai perleidžiamos politinių valdžių diskrecijai. Sujungtose bylose Nr. C-542/18 RX-II Simpson prieš Europos Sąjungos Tarybą ir Nr. C-543/18 RX-II HG prieš Europos Komisiją ESTT pripažindama, kad teisminė institucija atitinko teisėjų nepriklausomumo standartą, nors teisėjai buvo paskirti pilnai nesilaikant teisės aktuose nustatytos tvarkos, suformavo itin svarbią praktiką, paneigiančią formalų teisėjų nepriklausomumo principo supratimą ir suteikiant pareigą į kiekvieną probleminę situaciją žvelgti vertinant ar yra realiai

¹⁸⁹ ibid

pažeidžiamos pagrindinės teisėjų nepriklausomumo saugomos vertybės. Iš analizuotu EŽTT bylų Baka prieš Vengriją ir Denisov prieš Ukrainą matyti, kad EŽTT jurisprudencijoje buvo suformuotas išplėstinis teisėjų nepriklausomumo standartas, apimantis ne tik formalią galimybę eiti pareigas be išorinio kišimosi, bet ir kompleksinę teisę išplėtojančią įgaliojimų nenutraukiamumo garantiją suteikiant realią galimybę į nepriklausomą teisminį procesą ginčijant atleidimo pagrįstumą. Šios bylos pabrėžia, kad bet koks įgaliojimų nenutraukiamumo garantijos paneigimas, ypač kai jis grindžiamas konstituciniais pakeitimais ar įstatymais, turi būti vertinamas kaip sisteminis pavojus teismų nepriklausomumui.

Remiantis išanalizuota Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, galima konstatuoti, kad teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problematika yra kompleksiška ir sisteminio pobūdžio, kaip ir pats teisėjų nepriklausomumo principas. Iš atliktos Europos teismų praktikos analizės matyti, kad teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo iššūkiai gali būti susiję su politine įtaka teisėjų skyrimo ir atleidimo procesams, teisinių garantijų trūkumu, teisėjų kadencijos stabilumui, procedūrinių taisyklių pažeidimais teisėjų paskyrimo metu, institucinės nepriklausomybės stoka turinčių teismų savivaldos struktūromis, drausminių priemonių naudojimu kaip spaudimo forma bei teisėkūros sprendimais, mažinančiais jau pasiektą nepriklausomumo apsaugos lygį.

Vertinant išnagrinėtas tarptautinių teismų bylas sistemiškai su faktinėmis aplinkybėmis susijusiomis su išanalizuota Lenkijos Respublikoje įvykusia teisėjų reforma galima formuoti išvadą, kad teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimai lemia griežtą tarptautinių teisminių institucijų teisinę interpretaciją, grindžiamą realia teisinės valstybės ir žmogaus teisių apsauga. Tokia jurisprudencija suponuoja tvirtą šio principo apsaugą ir gali sukelti reikšmingas pasekmes, įskaitant valstybės pareigą netaikyti nacionalinių teisės aktų, pažeidžiančių teisėjų nepriklausomumo standartus. Išanalizuota ESTT ir EŽTT teismų praktika, kartu su daugeliu kitų bylų, kuriuose nagrinėjami klausimai susiję su teisėjų nepriklausomumu, spręsdama probleminius momentus susijusius su realiu teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimu transformuoja teisėjų nepriklausomumo principą iš bendrosios teisės vertybės formaliai įtvirtintos konstitucijose ir įvairiuose teisės aktuose į konkrečiomis taisyklėmis grįstą teisinį standartą, kurio laikymasis yra privalomas.

Galiausiai atsižvelgiant į išnagrinėtą teismų praktiką, siekiant išskirti vieną konkretų teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui didžiausią gresmę keliantį probleminį aspektą galima daryti išvadą, kad pagrindinis teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo iššūkis praktikoje kyla dėl valstybės institucijų intervencijos į teismų savivaldą ir teisėjų skyrimo ar atleidimo procesus, kur, autoriaus nuomone, šiuo metu trūksta konkrečių ir suvienodintų standartų.

5. IŠVADOS

Atlikus teisėjų nepriklausomumo principo analizę tiek istoriniu, tiek teisiniu aspektu, atskleistos šio principo susiformavimo prielaidos, teisinė prigimtis ir samprata, išskiriant pagrindinius jo sudėtinius elementus. Nustatyta, kad teisėjų nepriklausomumo principas yra natūraliai demokratinėse visuomenėse susiformavęs teisinis reiškiny, kylantis iš fundamentalaus poreikio turėti nepriklausomą arbitrą. Šis principas yra konstitucinio pobūdžio – neatsiejama teisinės valstybės ir valdžių padalijimo principų sudedamoji dalis. Jį sudaro šie elementai: teisėjų nepašalinamumas, asmens neliečiamumas (imunitetas), socialinio aprūpinimo užtikrinimas, institucinė ir procesinė nepriklausomybė bei teisėjo pareiga būti nešališku. Šios sudedamosios dalys sudaro tarpusavyje susijusią, nedalomą garantijų ir pareigų sistemą, kurios tikslas – užtikrinti, kad teisingumo vykdymo funkcija būtų atliekama be jokios vidinės ar išorinės įtakos.

Analizuojant teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo teisinius pagrindus, nustatyta, kad jis realizuojamas sistemiškai dviem lygmenimis – tarptautiniu ir nacionaliniu. Tarptautinėje teisėje šį principą įtvirtina esminės tarptautinės sutartys, be kita ko: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Šias nuostatas detalizuoja tokie tarptautiniai dokumentai, kaip Jungtinių Tautų Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2010)12, Venecijos komisijos dokumentai ir Europos teismų jurisprudencija. Šiais dokumentais nustatomi minimalūs standartai, kurių privalo laikytis visos Europos Sąjungos valstybės narės. Nacionaliniu lygmeniu šie standartai pagrįde įgyvendinami per konstitucinio, įstatyminio lygmens reguliavimą. Nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teisinė sistema tarptautinės teisės keliamus standartus įgyvendina savo nacionaliniais teisės aktais, kaip be kita ko: Teismų įstatymu, Baudžiamuoju kodeksu, Teisėjų darbo apmokėjimo įstatymu, Teisėjų etikos kodeksu, tokiu būdu realiai įgyvendindama teisėjų nepriklausomumo principą.

Tyrimo metu nustatyta, kad teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas Europos Sąjungos valstybėse narėse susiduria su kompleksiniais ir sisteminiais iššūkiais. Šiuo metu didžiausi iššūkiai teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui kyla dėl politinės įtakos teisėjų skyrimo ir atleidimo procedūrose. Taip pat nustatyta, kad susiduriama su teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemomis, kai valstybėse nėra užtikrinamos pakankamos teisinės garantijos teisėjų įgaliojimų trukmės apsaugai, ir kai teisėjų paskyrimo procedūrose pasitaiko esminių pažeidimų. Papildomų iššūkių kyla, kai teismų savivaldos institucijoms trūksta institucinės nepriklausomybės arba drausminės priemonės naudojamos kaip netiesioginio spaudimo teisėjams priemonė. Visais atvejais grėsmę teisėjų nepriklausomumui kelia ir teisėkūros

sprendimai, kuriais mažinamas jau pasiektas nepriklausomumo apsaugos lygis. Ypač aktualus Lenkijos Respublikos teisminių reformų pavyzdys, konstituciniu reformų pagrindu ženkliai sumažinęs šalies teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo lygį.

Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus, galima teigti, kad ginamieji darbo teiginiai pasitvirtino. Pirma, teisėjų nepriklausomumo principas, nors ir įtvirtintas tarptautinėse sutartyse, Europos Sąjungos teisėje ir Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniuose teisės aktuose, išlieka pažeidžiamas, ypač, kai Europos Sąjungos valstybių narių teisėjų paskyrimo ir atleidimo procedūros tampa kontroliuojamos politinių institucijų, tokiu būdu sukuriamas netiesioginis spaudimas teisėjams. Antra, remiantis Europos teismų ir valstybių narių praktika, teisėjų nepriklausomumo principas yra transformuotas į konkretų, objektyviais kriterijais grindžiamą teisinį standartą. Europos teismų jurisprudencijoje aiškiai pabrėžiama, kad teisminės institucijos turi būti ne tik formaliai nepriklausomos, bet ir sudaryti realias prielaidas veikti be išorės poveikio, o jų skyrimo, atleidimo ir veiklos priežiūros mechanizmai turi būti grindžiami objektyvumu ir nenumatyti galimybės politinei valdžiai turėti esminę įtaką, galinčią kelti abejonių dėl faktinio teisėjų nepriklausomumo. Be to Tarptautinės teisės dokumentai, kaip Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2010)12 ir Europos Tarybos Venecijos komisijos ataskaita apie teisminės valdžios nepriklausomumą (CDL-AD(2010)004), nustato konkrečius standartus, reikalingus tinkamam teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimui. Šie dokumentai buvo parengti vadovaujantis Europos teismų ir valstybių narių praktika.

6. PASIŪLYMAS

Atsižvelgiant į Europos teismų jurisprudenciją ir teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimus valstybėse narėse, siūlytina, kad Europos Komisija, parengtų ir pateiktų reglamento projektą, kuriuo būtų nustatyti minimalūs teisėjų skyrimo ir atleidimo standartai. Reglamentas būtų priimamas taikant įprastą teisėkūros procedūrą, bendradarbiaujant Europos Parlamentui ir Europos Tarybai, ir būtų tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse.

Reglamente turėtų būti įtvirtinta: atrankos pagal objektyvius ir skaidrius kriterijus tvarka; nepriklausomos teisėjų atrankos institucijos reikalavimas; kitų valdžios šakų įtakos apribojimas; teisė ginčyti skyrimo ar atleidimo sprendimą nepriklausomame teisme; teisėjų atleidimo galimybė tik įstatyme nustatytais pagrindais, su teisminės savivaldos institucijos pritarimu. Toks reglamentas sustiprintų teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimą Europos Sąjungoje ir padėtų išvengti sisteminių pažeidimų, panašių į Lenkijos atvejį.

7. LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės aktai

1. Europos Komisija. 2024 m. teisės viršenybės ataskaita: Teisės viršenybės padėtis Europos Sąjungoje. COM(2024) 800 final. Briuselis, 2024 m. liepos 24 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=COM:2024:800:FIN>.
2. Europos Komisija. Tolesnis teisinės valstybės stiprinimas Sąjungoje. COM(2019) 163 final. Briuselis, 2019 m. balandžio 3 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=COM:2019:163:FIN>.
3. Europos Parlamentas. 2021 m. spalio 21 d. rezoliucija dėl teisinės valstybės krizės Lenkijoje ir Europos Sąjungos teisės viršenybės (2021/2935(RSP)). Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0431_LT.html.
4. Europos Sąjunga. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 326, 2012 m. spalio 26 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
5. Europos Sąjunga. Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, C 202, 2016 m. birželio 7 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012M/TXT>.
6. Europos Tarybos Ministrų Komitetas. Rekomendacija CM/Rec(2010)12 valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės. Priimta 2010 m. lapkričio 17 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://rm.coe.int/16807096c1>.
7. Europos Taryba. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Priimta 1950 m. lapkričio 4 d. Romoje, įsigaliojusi 1953 m. rugsėjo 3 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf.
8. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Pagrindiniai teisėjų nepriklausomumo principai. Priimta 1985 m. rugsėjo 6 d., patvirtinta rezoliucijomis 40/32 ir 40/146. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-independence-judiciary>.
9. „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas.“ Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1029. Aktualė redakcija. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6034/asr>.
10. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.“ Valstybės žinios, 2000, Nr. VIII-1968. Aktualė redakcija. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555>.

11. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-785. Aktuali redakcija. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>.
12. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ Valstybės žinios, 2002, Nr. IX-743. Aktuali redakcija. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>.
13. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ LRS. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.7FA0D88C5C99>.
14. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas.“ Valstybės žinios, 1993, Nr. I-67. Aktuali redakcija. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6034/asr>.
15. „Lietuvos Respublikos teisėjų atlyginimų įstatymas.“ Valstybės žinios, 2008 m. lapkričio 15 d., Nr. 131-5022. Aktuali redakcija. Žiūrėta Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.330569/asr>.
16. Visuotinis teisėjų susirinkimas. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas. Patvirtinta 2006 m. birželio 28 d. sprendimu Nr. 12P-8. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2014/11/teiseju_etikos_kodeksas.doc.
17. Jungtinės Tautos. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1948 m. gruodžio 10 d. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.

2. Moksliniai šaltiniai

1. Balicki, Ryszard, ir Agnė Juškevičiūtė-Vilienė. „Teisingumo vykdymo iššūkiai Lenkijos Respublikoje: teismo nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemos.“ Teisė 121 (2021): 7–20. <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/24379>.
2. Birmontienė, Toma. „Konstitucinės teismų nepriklausomumo doktrinos bruožai.“ Iš Pamatai: Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pagrindai, 254–278. Vilnius: 2013. https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2024/01/Konstitucine_justicija_Lietuvoje_2023.pdf.
3. Birmontienė, Toma. „Teisėjų nepriklausomumo garantijos ir atleidimo (pašalinimo) iš pareigų pagrindai.“ Kelyje su Konstitucija (2022). <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.2>.
4. Borusevičiūtė, Miranda. „Kaip Konstitucijos sergėtojai susilpnino aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjų nepriklausomumo apsaugą.“ Konstitucinės studijos 3 (2022): 33. <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.3>.
5. Bustos Gisbert, Rafael. „Judicial Independence in European Constitutional Law.“ European Constitutional Law Review 18 (2022): 591–620. <https://doi.org/10.1017/S1574019622000347>.

6. Carter, Dane. „The Influence of Ancient Greece: A Historical and Cultural Analysis.“ *International Journal of Science and Society* 5, no. 3 (2023): 257–264. <https://ijsoc.goacademica.com/index.php/ijsoc/article/view/743/685>.
7. Costello, Bonnie. *Marianne Moore: Imaginary Possessions*. Cambridge: Harvard University Press, 1981.
8. Deviatnikovaitė, Ieva. „JAV nepriklausomų institucijų konstitucingumas ir skiriamieji bruožai.“ *Socialinių mokslų studijos* 3, nr. 4 (2011): 1507. <https://www.lituanistika.lt/content/92606>.
9. Ginsburg, Ruth Bader. „Judicial Independence: The Situation of the U.S. Federal Judiciary.“ *Nebraska Law Review* 85, no. 1 (2006): 2. <https://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol85/iss1/2>.
10. Zukofsky, Louis. „Sincerity and Objectification.“ *Poetry* 37 (1931): 269. Cituota iš Henry Steiner ir Philip Alston, *International Human Rights in Context*. 1996, 120. <https://scholarship.law.nd.edu/ndlr/vol73/iss5/18>.
11. Griškevič, Lina. „Creation of the Authentical Judicial System in Lithuania.“ *Daktaro disertacijos santrauka*, Vilniaus universitetas, 2013. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1797491/1797491.pdf>.
12. Hannum, Hurst. „The UDHR in National and International Law.“ *Health and Human Rights* 3, no. 2 (1998): 144. <https://content.sph.harvard.edu/wwwhsph/sites/2469/2014/04/16-Hannum.pdf>.
13. Jarukaitis, Irmantas, ir Monika Morkūnaitė. „Teismų nepriklausomumo principas Europos Sąjungos teisės raidos kontekste.“ *Teisė* 118 (2021): 47–72. <https://doi.org/10.15388/Teise.2021.118.4>.
14. Jočienė, Danutė. „Konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas: tarp konstitucinio imperatyvo ir gyvenimo realybės.“ *Vilniaus universiteto atvirosios serijos* (2024): 101–153. <https://doi.org/10.15388/KJL.2023.6>.
15. Matić Bošković, Marina. „Role of Court of Justice of the European Union in Establishment of EU Standards on Independence of Judiciary.“ *Recenzuotas straipsnis. Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d.* <http://institutecsr.iksi.ac.rs/93/1/ROLE%20OF%20COURT%20OF%20JUSTICE%20OF%20THE%20EUROPEAN%20UNION%20IN%20ESTABLISHMENT%20OF%20EU%20STANDARDS%20ON%20INDEPENDENCE%20OF%20JUDICIARY.pdf>.
16. Mehmeti, Sami. „Jurists and Political Authority in Ancient Rome.“ *Acta Universitatis Danubius. Juridica* 16, Nr. 3 (2020): 54–70. https://www.researchgate.net/publication/349173786_Jurists_and_Political_Authority_in_Ancient_Rome.
17. Monahan, Marie A. „The Problem of 'The Judge Who Makes the Case His Own': Notions of Judicial Immunity and Judicial Liability in Ancient Rome.“ *Catholic University Law Review* 49, no. 2 (2000): 429–470. <https://scholarship.law.edu/lawreview/vol49/iss2/4>.

18. Ovádek, Michal. „The Making of Landmark Rulings in the European Union: The Case of National Judicial Independence.“ *Journal of European Public Policy* (2022). <https://doi.org/10.1080/13501763.2022.2066156>.
19. Ragulskytė-Markovienė, Rasa. „Teisėjo nepriklausomumo garantijos ir jų užtikrinimas Lietuvoje.“ Iš *Konstitucija ir teisinė sistema. Liber Amicorum Vytautui Sinkevičiui*, 185–233. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2021.
20. Shaik, Shahanaz Begum, ir Arshad Pazhayathavalam Rahumathulla. „The Evolution of Judicial Independence: Analyzing the Impact of the Magna Carta on Modern Legal Systems and Current Challenges to the Rule of Law.“ *International Journal of Law Management & Humanities* 8, no. 2 (2025): 1823–1835. <https://www.ijlmh.com/>.
21. Staugaitytė, Viktorija. „Atskaroji nuomonė konstitucinėje justicijoje: teismo kolegialumas vs. teisėjo vidinis nepriklausomumas.“ *Jurisprudencija* 9, nr. 111 (2008): 125–131. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1783>.
22. Tumanov, Dmitriy Yu., Rinat R. Sakhapov, Damir I. Faizrahmanov, ir Robert R. Safin. „Prisiekusiųjų teismo ištakos Senovės Graikijoje ir Anglijoje.“ *International Journal of Environmental & Science Education* 11, no. 11 (2016): 4154–4163. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1114887.pdf>.
23. United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights. *Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct*. Geneva: United Nations, 2007. https://www.unodc.org/documents/nigeria/publications/Otherpublications/Commentry_on_the_Bangalore_principles_of_Judicial_Conduct.pdf.
24. Valančius, Virgilijus. „Teismo ir teisėjo nepriklausomumo principas ir konstitucinė justicija.“ *Jurisprudencija* 16, nr. 8 (2000): 8–15.
25. Valančius, Virgilijus. „Teismo ir teisėjų nepriklausomumo, savarankiškumo ir savivaldos realizavimo problemos.“ *Jurisprudencija* 17, nr. 9 (2000): 54–66.
26. Zimmermann, Reinhard. „Roman Law and European Culture.“ *New Zealand Law Review* 2 (2007): 11. <https://www.pfsa.unsa.ba/pf/wp-content/uploads/2020/05/1Roman-Law-and-European-Culture.pdf>.

3. Specialioji literatūra

1. Jonaitis, Marius. *Romėnų privatinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/303fdb40-37f1-49f6-9092-e1abe1805122/content>.
2. Tamm, Ditlev. *Roman Law and European Legal History*. Copenhagen: Djøf Publishing, 1997. https://jura.ku.dk/jurabog/pdf/juridiske-monografier/tamm_roman_law_1997.pdf.

4. Teismų praktika

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „2018 m. kovo 27 d. sprendimas byloje Associação Sindical dos Juízes Portugueses, C-64/16.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=199682>.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „2019 m. lapkričio 19 d. sprendimas, sujungtos bylos C-585/18, C-624/18 ir C-625/18, A. K. ir kt., ECLI:EU:C:2019:982.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0585>.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „2019 m. lapkričio 5 d. sprendimas, byla C-192/18, Komisija prieš Lenkiją, ECLI:EU:C:2019:924.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=219123>.
4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „2020 m. kovo 26 d. sprendimas, Simpson prieš Tarybą ir HG prieš Komisiją, C-542/18 RX-II ir C-543/18 RX-II, ECLI:EU:C:2020:232.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0542>.
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „2021 m. balandžio 20 d. sprendimas, byla C-896/19, Republika prieš Il-Prim Ministru, ECLI:EU:C:2021:311.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62019CJ0896>.
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. „Sprendimas byloje C-619/18, Komisija prieš Lenkiją (Aukščiausiojo Teismo nepriklausomumas), ECLI:EU:C:2019:531.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A62018CJ0619>.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismas. „Baka prieš Vengriją, peticijos Nr. 20261/12, 2016 m. birželio 23 d., Didžioji kolegija.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164324>.
8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. „Denisov prieš Ukrainą, peticijos Nr. 76639/11, 2018 m. rugsėjo 25 d., Didžioji kolegija.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-186688>.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. „Grzęda prieš Lenkiją, peticijos Nr. 43572/18, 2022 m. kovo 15 d., Didžioji kolegija.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-216400>.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta422/content>.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo straipsnių atitikimo Konstitucijai.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta368/content>.

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2000 m. gegužės 8 d. nutarimas dėl operatyvinės veiklos.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content>.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. gegužės 9 d. nutarimas dėl teisminės valdžios sistemos ir teisėjų įgaliojimų.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta208/content>.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas dėl teisėjų teisės kreiptis į teismą.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta226/content>.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2010 m. birželio 29 d. nutarimas dėl teisėjų valstybinių pensijų.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta177/content>.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2011 m. vasario 14 d. nutarimas dėl teisėjų atlyginimų.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta145/content>.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2014 m. kovo 10 d. sprendimas dėl ankstesnių KT nutarimų išaiškinimo.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta39/content>.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2015 m. sausio 14 d. nutarimas dėl teisėjų pensijų ir 2010 m. nutarimo nuostatų.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta9/content>.
19. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. „2020 m. kovo 9 d. nutarimas dėl teisėjų imuniteto.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2088/content>.

5. Internetiniai šaltiniai

1. DW. „Protests Staged across Poland as Controversial Judicial Reform Law Signed.“ 2018 m. liepos 26 d. <https://www.dw.com/en/protests-staged-across-poland-as-controversial-judicial-reform-law-signed/a-44845875>.
2. Europos Komisija. „European Rule of Law Mechanism: Methodology for the Preparation of the Annual Rule of Law Report, COM(2024) metodikos dokumentas.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://ec.europa.eu/info/publications/2024-rule-law-report-methodology_en.
3. Europos Tarybos Ministrų Komitetas. „The Supervision Process.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. <https://www.coe.int/en/web/execution/the-supervision-process>.
4. Jungtinių Tautų Žmogaus Teisių Komitetas. „International Standards: Special Rapporteur on the Independence of Judges and Lawyers.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d.

<https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-independence-of-judges-and-lawyers/international-standards>.

5. Kelemen, R. Daniel. „The Political Foundations of Judicial Independence in the European Union.“ Pranešimas konferencijoje American Political Science Association, Sietlas, 2011 m. rugsėjo 1–4 d. <https://ssrn.com/abstract=1914516>.
6. Notes from Poland. “Poland’s Ongoing Rule-of-Law Crisis Explained.” 2025 m. kovo 17 d. <https://notesfrompoland.com/2025/03/17/polands-ongoing-rule-of-law-crisis-explained>.
7. Spano, Robert. „The Rule of Law under Pressure – Reflections on the Independence and Impartiality of the Judiciary.“ Pranešimas konferencijoje Eighth Annual Regional Rule of Law Forum for South East Europe, Dubrovnika, 2021 m. rugsėjo 3 d.
8. Venecijos komisija. „Presentation: The Venice Commission – European Commission for Democracy through Law.“ Žiūrėta 2025 m. gegužės 17 d. https://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation.

8. SANTRAUKA

TEISĖJŲ NEPRIKLAUSOMUMO PRINCIPO ĮGYVENDINIMAS ES VALSTYBIŲ PRAKTIKOJE

Magistro darbo tema yra aktuali tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu, kadangi teisėjų nepriklausomumo principas yra vienas iš kertinių demokratinės teisinės valstybės pamatų. Atsižvelgiant į aktualius Europos Sąjungos valstybėse narėse atliktus teisėjų nepriklausomumo principo pažeidimus, kurie kelia grėsmę teisinės valstybės principo viešpatavimui, tampa svarbu sistemiškai išanalizuoti kaip turi būti įgyvendinamas teisėjų nepriklausomumo principas Europos Sąjungoje ir kokios yra tam reikšmingiausios grėsmės.

Tyrimo objektu pasirinktas teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas Europos Sąjungos valstybėse narėse. Tyrimo tikslas – Nustatyti teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo ypatumus Europos Sąjungos valstybėse narėse ir atskleisti su tuo susijusius pagrindinius iššūkius. Siekiant šio tikslo, darbe keliami trys pagrindiniai uždaviniai: pirmiausia, atskleisti teisėjų nepriklausomumo principo susiformavimo prielaidas, teisinę prigimtį, sampratą, išskiriant pagrindinius šio principo sudedamuosius elementus ir tikslą; antra, nustatyti teisėjų nepriklausomumo įgyvendinimo teisinius pagrindus Europos Sąjungos valstybėse narėse; trečia –

nustatyti pagrindines teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimo problemas ir kylančius iššūkius Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Darbas padalintas į tris pagrindines dalis. Pirmojoje dalyje pateikiama teisėjų nepriklausomumo principo istorinė ir teisinė analizė, siekiant atskleisti šio principo raidą bei apibrėžti konkrečią jo susiformavimo prielaidas, teisinę prigimtį, sampratą, išskiriant pagrindinius šio principo sudedamuosius elementus ir tikslą. Antrojoje dalyje analizuojamas teisėjų nepriklausomumo principo įgyvendinimas nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu, aptariamais tarptautiniai ir Lietuvos Respublikos teisės aktai. Trečioji dalis skirta praktinių problemų analizei, nagrinėjamos konkrečios bylos Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, ypatingą dėmesį skiriant Lenkijos Respublikos teisėjų reformos atvejui, kuris atskleidė esminius teisėjų nepriklausomumo užtikrinimo trūkumus.

Tyrimo metu naudoti šie metodai: sisteminė analizė, istorinės analizės metodas, lyginamasis metodas ir turinio analizė. Tyrimo rezultatai leidžia patvirtinti abu darbo pradžioje iškeltus ginamuosius teiginius. Pirma, patvirtinta, kad teisėjų nepriklausomumo principas praktikoje išlieka pažeidžiamas, ypač Europos Sąjungos valstybių narių teisėjų paskyrimo ir atleidimo procedūros tampa neproporcingai kontroliuojamos politinių institucijų. Antra, remiantis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija nustatyta, kad šie tarptautiniai teismai nuosekliai transformuoja teisėjų nepriklausomumo principą iš bendrojo konstitucinio idealo į konkretų, objektyviais elementais pagrįstą teisinį standartą. Atsižvelgiant į tai, darbo pabaigoje siūloma Europos Sąjungos institucijoms inicijuoti reglamento priėmimą, kuriame būtų aiškiai ir imperatyviai nustatyti teisėjų paskyrimo ir atleidimo standartai, paremti aktualiausia Europos teisminės praktikos doktrina.

9. SUMMARY

IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF JUDICIAL INDEPENDENCE IN THE PRACTICE OF EUROPEAN UNION MEMBER STATES

The topic of this master's thesis is relevant both at the national and international levels, as the principle of judicial independence is one of the fundamental pillars of a democratic rule-of-law state. In light of recent violations of this principle in European Union member states—

violations which pose a serious threat to the supremacy of the rule of law—it becomes imperative to systematically analyze how the principle of judicial independence must be implemented within the European Union and to identify the most significant risks associated with its erosion.

The object of the research is the implementation of the principle of judicial independence in the member states of the European Union. The aim of this thesis is to determine the specific features of implementing the principle of judicial independence in EU member states and to reveal the key challenges related to it. In pursuit of this aim, the thesis sets out three main objectives: first, to reveal the preconditions for the formation of the principle of judicial independence, its legal nature, conceptual framework, and core components and aims; second, to identify the legal foundations for the implementation of judicial independence in the member states of the European Union; and third, to determine the principal problems and challenges associated with the implementation of the principle of judicial independence in EU member states.

The thesis is divided into three main parts. The first part presents a historical and legal analysis of the principle of judicial independence, aiming to trace its development and to define the legal preconditions for its formation, its conceptual basis, key components, and objectives. The second part examines the implementation of judicial independence at both national and international levels, discussing relevant international and Lithuanian legal acts. The third part is dedicated to the analysis of practical challenges, exploring specific cases from the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights, with special attention given to the case of judicial reforms in the Republic of Poland, which revealed essential shortcomings in safeguarding judicial independence.

The following methods were applied in the research: systematic analysis, historical method, comparative method, and content analysis. The research findings support both hypotheses set at the beginning of the work. First, it is confirmed that the principle of judicial independence remains vulnerable in practice, especially in regard to the appointment and dismissal procedures of judges in EU member states, which are increasingly subject to disproportionate political influence. Second, based on the jurisprudence of the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights, it has been established that these international courts consistently transform the principle of judicial independence from a general constitutional ideal into a concrete legal standard grounded in objective criteria. In light of these findings, the thesis concludes by proposing that the institutions of the European Union initiate the adoption of a regulation clearly and imperatively defining judicial appointment and dismissal standards, based on the most current doctrinal developments in European case law.